

Dreamwear Club DwC ry
Transfeminiinit ry
Trans ry
Trasek

Sorävalta '24

RAPORTTI VIHARIKOKSIA KOHDANNEIDEN SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖIHIN KUULUVIEN IHMISTEN KOKEMUKSISTA

Anukatariina Saloheimo

Raportti viharikoksia kohdanneiden sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten kokemuksista

© Anukatariina Saloheimo

Kansikuva: Sebastian Sotavalta

Julkaisija: Dreamwear Club DwC ry 2024

ISBN 978-952-65596-0-5

Sisällysluettelo

<u>Esipuhe</u>	3
<u>Abstrakti</u>	4
<u>Taustaa</u>	5
<u>Sukupuolivähemmistöihin kohdistuvat viharikokset ihmisoikeuskysymyksenä</u>	5
<u>Mitä tiedetään sukupuolivähemmistöihin kohdistuvista viharikoksista Suomessa?</u>	9
<u>Viharikosten aliraportointi</u>	15
<u>Viharikoksen tunnistaminen</u>	16
<u>Viharikoksen luokittelu ja tilastojen tulkinta</u>	20
<u>Syyttäjän ja poliisin yhteistyö</u>	21
<u>Viharikososaaminen rikosprosessissa</u>	22
<u>Raportti kyselystä</u>	23
<u>Kyselyn johtopäätökset</u>	23
<u>Kyselyn menetelmäkuvaus</u>	24
<u>Kyselyn tulokset</u>	25
<u>Suosituksia viharikostutinnan tehostamiseksi</u>	31
<u>Lainsäädäntö</u>	31
<u>Inklusiivinen viharikosprosessi</u>	32
<u>Viharikoksen uhrin rinnalla tukeminen</u>	33
<u>Viharikosten kirjaus</u>	34
<u>Tutkimus ja sen hyödyntäminen</u>	34
<u>Suosituksia viharikososaamisen varmistamiseksi rikosprosessissa</u>	35
<u>Vaihtoehdot rikosprosessille</u>	35
<u>Lähteet</u>	36
<u>Liite: Perustietoa sukupuolen moninaisuudesta</u>	45

Esipuhe

Transjärjestöt osallistuivat oikeusministeriön organisoimiin viharikosten vastaisen työn tehostamiseen ja rikosten uhrien asemaa parantamaan tähdänneisiin Against Hate- ja Tiedolla vihaa vastaan –hankkeisiin vuosina 2017-2021. Hanketyössä kävi selväksi, että viharikoksien tunnistamisessa ja sen mukaisessa käsittelyssä oli vakavia ongelmia, mikä on ollut osasyynä rikosten hälyttävän alhaiseen ilmoittamisprosenttiin.

Kesällä 2021 laadin yhdessä transjärjestöjen kanssa kyselyn sukupuolivähemmistöihin kuuluvien kokemuksista viharikoksen uhreina. Tulokset olivat hälyttäviä. Kyselyn tulokset raportoitiin TransHelsinki-yhteisöseminaarissa marraskuussa 2021.

Kesällä 2024 Amnesty Internationalin Suomen osaston sukupuoleen ja seksuaalisuuteen perustuvan syrjinnän asiantuntija Pia Puu Oksanen kannusti minua julkaisemaan raportin. Sain häneltä samalla arvokasta tietoa raporttia varten. Myös Amnestyn vaikuttamistyön asiantuntija Vilja Härkönen oli suureksi avuksi keräämällä minulle laajan materiaalin ihmisoikeusnäkökulmaa ajatellen. Työn loppuun saattamista avusti lisäksi VTT, kasvatussociologian dosentti Jukka Lehtonen arvokkailla huomioillaan ja linkkivinkeillään.

Kyselyn tekemisen jälkeen poliisi on saanut sekä yhdenvertaisuuskoulutusta että täsmennetyt ohjeet viharikosten tunnistamiseen ja kirjaamiseen. Kyselyn tulokset toimivat kuitenkin referenssinä verrattaessa tilannetta tehostettuja toimenpiteitä ennen ja niiden jälkeen. Tekstiin on koottu tietoa Suomea koskevista, sukupuolivähemmistöihin kuuluvien viharikosten uhrien ihmisoikeuksiin liittyvistä sopimuksista ja suosituksista ja toisaalta tiedot rikosten määrästä ja luonteesta ja niiden käsittelystä. Nämä listaukset antavat toivottavasti lisätietoa heille, joiden tehtäviin kuuluu viharikosprosessin kehittäminen niin, että uhrien ihmisoikeudet toteutuvat siinä aidosti.

Espoossa 10.11.2024

Anukatariina Saloheimo

Abstrakti

Kesällä 2021 transjärjestöt laativat kyselyn, jossa kartoitetaan sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten kokemia viharikoksia ja niiden käsittelyä viranomaisten toimesta. Kysely liittyi projektiin, jossa lisätään tietoa näistä asioista poliisissa ja tuomioistuimissa. Tarkoituksena oli kartoittaa rikosten laatua ja niiden käsittelyä rikosprosessissa.

Vastaajia oli yhteensä 33, joista transfeminiinejä oli 11, transmaskuliineja 12 ja muita sukupuolivähemmistöihin kuuluvia 10. Vastaajat ovat luonnollisesti valikoituneet vain heiksi, jotka ovat viharikoksia kokeneet, joten johtopäätöksiä rikosten kokonaismäärästä ei tästä voi tehdä. Rikosten luonteesta syntyy kuitenkin jonkinlainen kuva. Samoin kysely valaisee sitä, miten paljon ja mistä syystä rikoksia jää ilmoittamatta, kirjaamatta, tutkimatta ja tuomitsematta.

Kyselyn tulokset kertovat, että sukupuolivähemmistöihin kuuluvat joutuvat varsin karkeidenkin viharikosten kohteiksi. Rikosprosessi on ollut usein epäasiallista joko asenteellisuuden tai osaamattomuuden takia, ja viharikosstatusta ei ole osattu tai haluttu käyttää lain edellyttämällä tavalla rikosprosessin eri vaiheissa. Poliisin huono maine tai huonot kokemukset ovat olleet merkittävä syy rikosten ilmoittamatta jättämiseen.

Kyselyyn liittyvän raportin lisäksi tässä tekstissä käydään läpi sukupuolivähemmistöihin kohdistuvien rikosten uhrien ihmisoikeuksien toteutumista tässä kontekstissa., tutkimuksen antamaa tietoa heihin kohdistuneiden rikosten määrästä ja luonteesta sekä suomalaista viharikosten käsittelyä rikosprosessissa Suomessa ja siihen liittyviä ongelmia. Raportin loppuun on koottu suosituksia havaittujen ongelmien ratkaisemiseksi.

Taustaa

Euroopan unionin perusoikeusvirasto FRA:n Euroopan perusoikeusviraston vuonna 2023 tekemän kyselyn perusteella 9 % Suomen sateenkaari-ihmisistä oli kokenut fyysisiä tai seksuaalisia hyökkäyksiä identiteettinsä takia viiden edellisen vuoden ja 47 % heistä kohtasi seksuaalista häirintää kyselyä edeltävän vuoden aikana. 12% välttelee tiettyjä paikkoja identiteettiinsä kohdistuvien vihareaktioiden pelossa. ([FRA 2024b](#), 1-2)

Sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ihmiset joutuvat erilaisten viharikosten kohteiksi erityisen usein. Vähemmistöaseman tuottamat pelko ja stressi ja tiedon puute vaikeuttavat niistä ilmoittamista. Omat ja tuttavien kokemukset poliiseista eivät ole useinkaan rohkaisevia, mikä vaikeuttaa edelleen näiden rikosten selvittämistä ja ehkäisyä. Se, että ihminen ei saa suojaa häneen kohdistuvia rikoksia vastaan, ja se, että rikoksista ei ole kunnollista tietoa, ovat vakavia ihmisoikeusongelmia.

Sukupuolivähemmistöihin kohdistuvat viharikokset ihmisoikeuskysymyksenä

Sukupuolivähemmistöihin kuuluvien viharikosten uhrien oikeuksia on pyritty suojaamaan monin **Suomea sitovin ihmisoikeussopimuksin** erityisesti YK- ja EU-tasolla, ja ne saatetaan Suomessa voimaan laintasoisesti ([Pihlajamaa 2021](#), 12-15). Lainsäädännön pitäisi turvata jo lähtökohtaisesti yhdenvertaisen käsittelyn rikosprosessissa.

EU:n rikosuhridirektiivin 2012/29/EU mukaan kaikilla rikoksen uhreilla on **oikeus uhrien yleisiin tukipalveluihin** jo ennen rikosoikeudellista menettelyä, sen kuluessa ja tarvittavan ajan sen jälkeen ([EU 2012](#)). Suomessa palvelut tuotetaan Rikosuhripäivystyksen (RIKU) toiminnassa oikeusministeriön antaman julkisen palveluveloitteen nojalla. Rikoksen uhri saa RIKU:sta käytännön neuvoja rikosprosessiin liittyvissä kysymyksissä ja tarvittaessa tukihenkilön mukaan oikeudenkäyntiin. ([Aaltonen ym. 2019](#), 21)

Ihmisoikeussopimusten lisäksi Suomea velvoittavat monet sen saamat **Ihmisoikeussopimuksia valvovien komiteoiden suositukset ja tuomioistuinten ratkaisut**.

YK:n ihmisoikeusneuvoston suositusten mukaan Suomen tulisi vahvistaa lainsäädäntöä varmistaakseen **riittävän tehokkaat, perusteelliset ja nopeat viharikosten tutkinta- ja syytetoimet niin, että tekijät saadaan teoistaan vastuuseen** ([YK 2023](#), 5-9)

Euroopan neuvoston ministerikomitea tarkentaa kohdetta nimenomaan **viharikoksiin**. Suosituksen jäsenvaltioille toimista seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuoli-identiteettiin perustuvan syrjinnän torjumiseksi perusteella jäsenvaltioiden olisi varmistettava väitettyjen rikosten ja muiden tekojen tehokas, pikainen ja puolueeton tutkinta, jos voidaan perustellusti epäillä uhrin seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin olleen väitetyn teon vaikuttimena ([ECRI 2010](#); [Pihlajamaa 2021](#), 61).

Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevaan kansainväliseen yleissopimukseen (CEDAW) liittyvän, Suomea koskevan maaraportin suositukset edellyttävät säädettäväksi **rangaistavaksi seksistisen**,

naisvihamielisen ja muutoin sukupuolittuneen vihapuheen, joka kohdistuu muun muassa maahanmuuttajain ja kansallisten vähemmistöjen naisiin (CEDAW 2021, 6).

Tähän liittyvänä toimenpiteenä Suomi on lisännyt naisiin kohdistuvan vihamotiivin rangaistuksen koventamisperusteisiin. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvia ei mainita lakitekstissä, mutta lain esitöistä on tulkittavissa, että perustetta tulee soveltaa myös heidän kohdallaan. Suomea kehoitetaan myös toimenpiteisiin vähentämään lisääntynyt seksuaalinen häirintä, joka kohdistuu edellä mainittuihin naisryhmiin, mukaan lukien transnaiset. (CEDAW 2021, 6)

YK:n ihmisoikeusneuvoston suositusten mukaan Suomen tulisi luoda uskottava **uhriensuojeluohjelma (YK 2023, 5-9)**. CEDAW:in Suomea koskevan maaraportin suositukset suosittavat Suomea laatimaan yksityiskohtaiset tiedot ratkaisevista toimenpiteistä, jotka on toteutettu **naisiin kohdistuvien vihapuheen ja rikosten uhrien saaman tuen puutteen korjaamiseksi (CEDAW 2021, 6)**. Transnaiset kuuluvat tämän suosituksen piiriin.

YK:n ihmisoikeuskomitea ja kidutuksen vastainen komitea suosittavat Suomea **luomaan toimenpiteitä, joilla kannustetaan ilmoittamaan viharikoksista (CPT 2024, 10; CCPR 2021, 4)**. Myös YK:n ihmisoikeusneuvoston suositusten perusteella jäsenvaltioiden olisi toteutettava asianmukaiset toimet varmistaakseen, että seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuoli-identiteettiin liittyvien viharikosten ja muiden vihaan perustuvien tekojen **uhreja ja todistajia kehoitetaan ilmoittamaan näistä rikoksista ja teoista (Pihlajamaa 2021, 59)**

Euroopan rasmin ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio ECRI on suosittanut, että Suomen viranomaiset vahvistavat vihapuheen vastaista reagointiaan perustamalla eri **viranomaistahojen välisen työryhmän** laatimaan kokonaisvaltaisen strategian rassistisen ja homo-/transfobisen vihapuheen muodostamaan ongelmaan puuttumiseksi tehokkaalla tavalla. Ryhmään tulisi kuulua asianomaisia viranomaisia sekä tasa-arvoelimiä, kansalaisjärjestöjä ja mahdollisuuksien mukaan joukkoviestinten edustajia. Strategiassa tulisi tehokkaasti hyödyntää ECRI:n yleistä politiikkaa koskevaa suositusta nro 15 vihapuheen torjunnasta. (ECRI 2015; ECRI 2019, 21; Pihlajamaa 2021, 59)

YK:n Ihmisoikeuskomitea on suosittanut Suomea tehostamaan sekä verkossa että sen ulkopuolella tapahtuvaan vihapuheeseen ja viharikoksiin sekä niiden vastaisten toimien vaikuttavuuteen liittyvä **tiedonkeruuta (CCPR 2021, 4)**. YK:n Kidutuksen vastainen komitea suosittaa Suomelle **tilastojen laadintaa viharikosten lukumäärästä ja luonteesta, rikosentekijöille annetuista tuomioista ja rangaistuksista sekä uhreille myönnettyistä korvauksista tarvittaessa (CPT 2024, 10)**.

Euroopan neuvoston ministerikomitean suosituksen jäsenvaltioille toimista seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuoli-identiteettiin perustuvan syrjinnän torjumiseksi perusteella jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että kootaan asianmukaiset tiedot seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuoli-identiteettiin perustuvan syrjinnän ja suvaitsemattomuuden esiintymisestä ja luonteesta sekä **erityisesti seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuoli-identiteettiin liittyvistä viharikoksista ja vihaan perustuvista teoista sekä analysoidaan näitä tietoja (EN:n ministerikomitea 20210; Pihlajamaa 2021, 61)**

Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio ECRI on suosittanut Suomelle, että poliisi- ja syyttäjälaitos tutkivat perusteellisesti kaikki oletetut viharikostapaukset ja varmistuvat siitä, että mahdollisen **ennakkoluuloon pohjautuvan syrjintäperusteen olemassaolo otetaan yhdenmukaisesti huomioon** poliisi-ilmoituksissa ja tutkinnoissa sekä mahdollisissa oikeudellisissa jatkotoimissa. (ECRI 2019, 24; Pihlajamaa 2021, 61)

Edelleen ECRI on suosittanut Suomen viranomaisia perustamaan kattavan tiedonkeruujärjestelmän, jolla saadaan yhtenäinen ja yhdenmukainen kuva rasistisista ja homo-/transviihamielistä vihapuhe- ja viharikostapauksista, jossa tiedot on täysin eritelty rikostyyppin, vihamotivaatiotyyppin ja kohderyhmän mukaan ja joka sisältää myös tiedot oikeudellisesta seurannasta ja tuloksista. Lisäksi tietojen tulee olla yleisesti saatavilla. (ECRI 2019, 10; Pihlajamaa 2021, 61)

YK:n ihmisoikeuskomitea ja kidutuksen vastainen komitea suosittavat Suomelle, että se antaisi asianmukaista **koulutusta vihapuheen ja viharikosten käsittelemisestä** keskus- ja paikallishallinnon viranomaisille, lainvalvontaviranomaisille, tuomareille ja syyttäjille sekä monimuotoisuuden hyväksymisen edistämistä joukkoviestimissä työskenteleville (CPT 2024, 10; CCPR 2021, 4).

YK:n ihmisoikeusneuvoston suositusten mukaan Suomen tulisi antaa koulutusta turvallisuudesta ja lainkäytöstä vastaaville virkamiehille ihmisoikeuskoulutusta yhdenvertaisuudesta ja syrjinnän ja vihapuheen torjunnasta (YK 2023, 5-9).

ECRI suosittaa Suomelle, että lainvalvontaviranomaisten ja oikeuslaitoksen viharikoksiin liittyvään koulutukseen tulisi sisältyä rasistinen ja homo/transfobinen viharikollisuus. ECRI suosittaa myös, että viranomaiset tekevät vaikuttavuusarvioinnin koulutuksesta sen toteamiseksi, missä määrin se myötävaikuttaa viharikollisuuden tunnistamiseen ja tarvittaessa muuttavat koulutusta. (ECRI 2019, 23; Pihlajamaa 2021, 61)

Euroopan neuvoston ministerikomitea suosittaa Suomea välittömästi lisäämään ja vahvistamaan viharikoksia käsittelevien lainkäyttöviranomaisten **resurssija** ja tarjotaan tarvittavaa koulutusta, jotta viharikoksia voidaan ehkäistä ja torjua tehokkaasti ja jotta kantelujen käsittelyaikoja voidaan lyhentää. Suvaitsevaisuutta ja kulttuurienvälistä vuoropuhelua edistävien toimien rahoituksen osalta siirrytään hankepohjaisesta rakenteellisempaan ja kestävämpään lähestymistapaan. (Euroopan neuvosto 2020, 1) Myös YK:n ihmisoikeusneuvoston suositusten mukaan Suomen tulisi antaa riittävät resurssit nykyisille instituutioille viharikosten torjumiseksi ja selvittämiseksi (YK 2023, 5-9)

Lukuisat Suomen ratifioimia ihmisoikeussopimuksia valvovat elimet ovat suositelleet myös lukuisia toimenpiteitä, joilla **ennaltaehkäistään viharikoksia**.

Esimerkiksi YK:n Lapsen oikeuksien komitea suosittaa, että Suomi

- tehostaa syrjinnän, kuten rotusyrjinnän, vihapuheen ja viharikosten, torjuntaa;
- voimistaa pyrkimyksiään parantaa sellaisten kohdennettujen politiikkojen ja ohjelmien vaikuttavuutta, joilla pyritään poistamaan lasten syrjintä kaikilta suomalaisen yhteiskunnan aloilta ja kaikista yhteiskuntapiireistä, mukaan lukien kansalaisyhteiskunta, yhteisöt sekä itse lapset ja nuoret varhaisesta iästä alkaen;

- hyväksyy toimenpiteitä, joihin sisältyy yhdenvertaisuutta edistäviä tiedotuskampanjoita ja joiden avulla lisätään tiedotusvälineissä viestejä, jotka voivat osaltaan muuttaa ihmisten menettelyä ja käyttäytymistä, jotta saataisiin muutetuksi niitä sosiaalisia normeja, jotka edistävät syrjintää erityisesti sellaisten syiden kuin etnisen alkuperän, maahanmuuttaja-aseman, vammaisuuden, uskonnon, seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuoli-identiteetin, muiden muassa, perusteella. (CRC 2023, 4)

YK:n ihmisoikeusneuvoston suositusten mukaan Suomen tulisi

- torjua sekä verkossa että sen ulkopuolella syrjintää, vihapuhetta sekä syrjintään ja väkivaltaan yllyttämistä, jotka perustuvat muun muassa rotuun, etniseen alkuperään, uskontoon tai seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuoli-identiteettiin,
- edistää suvaitsevaisuutta yhteiskunnassa
- vastustaa vähemmistöasemaan liittyvää väkivaltaa. (YK 2023, 5-9)

Euroopan neuvoston ministerineuvoston mukaan jäsenvaltioiden olisi toteutettava asianmukaiset toimet torjuakseen, myös joukkoviestimissä ja Internetissä, kaikki sellaiset ilmaisumuodot, joiden voidaan perustellusti epäillä yllyttävän vihaan tai muuhun syrjintään lesboja, homoja ja biseksuaaleja sekä transsukupuolisia henkilöitä kohtaan tai levittävän tai edistävän sitä. Tällainen "vihapuhe" olisi esiintyessään kiellettävä ja tuomittava julkisesti. Kaikissa toimissa olisi kunnioitettava sananvapauden perusoikeutta yleissopimuksen 10 artiklan ja tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaisesti. (Euroopan neuvosto 2010, 3-4; Pihlajamaa 2021, 58)

Ihmisoikeussitoumusten ja sopimuksia valvovien elinten suositusten lisäksi suositusten lisäksi Suomi on sitoutunut edistämään sateenkaari-ihmisten oikeuksia turvaavien ns. **Yogyakartan periaatteiden** saattamista sitoviksi. Niitä ei ole hyväksytty YK:ssa ja siksi niitä ei ole myöskään viety johdonmukaisesti lainsäädäntöön.

Tämän raportin kannalta olennaisimmat Yogyakartan periaatteet ovat seuraavat:

- Jokaisella, riippumatta seksuaalisesta suuntautumisesta tai sukupuoli-identiteetistä, on oikeus henkilökohtaiseen turvallisuuteen ja valtion suojaan väkivaltaa tai ruumiinvammaa vastaan, niin valtion viranomaisten kuin minkä tahansa yksilön tai ryhmän taholta. (Yogyakartan periaate 5: Oikeus henkilökohtaiseen turvallisuuteen)
- Jokaisella, riippumatta seksuaalisesta suuntautumisesta, sukupuoli-identiteetistä, sukupuolen ilmaisusta tai sukupuolitetuista piirteistä, on oikeus valtion suojaan viranomaisten tai yksilön tai ryhmän harjoittamaa väkivaltaa, syrjintää tai muuta haittaa vastaan. (Yogyakarta+10-periaate 30: Oikeus valtion antamaan suojeluun)
- Jokaisella vainon kohteeksi joutuneella, mukaan lukien seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuoli-identiteettiin liittyvä vaino, on oikeus hakea ja nauttia turvapaikkaa muissa maissa. Valtio ei saa siirtää, poistaa tai karkottaa henkilöä mihinkään sellaiseen valtioon, jossa henkilöllä on hyvin perusteltu pelko joutua kidutuksen, vainon tai minkä tahansa muun julman, epäinhimillisen ja alentavan kohtelun tai rangaistuksen kohteeksi seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin perusteella. (Yogyakartan periaate 23 ja Yogyakarta+10-lisäykset: Oikeus turvapaikan hakemiseen) (Pihlajamaa 2021, 55; The Yogyakarta Principles 2017, 8,23; 2020)

Mitä tiedetään sukupuolivähemmistöihin kohdistuvista viharikoksista Suomessa?

Kaikki sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ryhmät altistuvat poliittisesti tai uskonnollisesti motivoituneille sukupuoli-identiteettiin perustuvilla viharikoksilla. Tekijällä ei aina ole varsinaista poliittista tai uskonnollista agenda, vaan hän voi kokea vain vastenmielisyyttä kyseisen ryhmän edustajia kohtaan.

On olemassa jonkin verran tutkimusta siitä, mitä rikoksen uhrin ovat ilmoittaneet **kokeneensa**. Euroopan unionin perusoikeusviraston FRA:n kyselyn mukaan (FRA III) viimeisen viiden vuoden aikana 29 % transnaisista, 23 % transmiehistä, 18 % ei-binääreistä ja 32 % intersukupuolisista oli joutunut fyysisen tai seksuaalisen hyökkäyksen kohteeksi HLBTI-taustansa vuoksi koko Euroopassa (FRA 2024a, 67). Määrät ovat hieman kasvaneet vuonna 2019 tehdyn kyselyn tuloksista. Suomessa luvut ovat maltillisempia, 9 % sateenkaari-ihmisistä kertoi kokeneensa fyysisiä tai seksuaalisia hyökkäyksiä vastaavana aikana (FRA 2024a, 66). Yleisimmin kyse fyysisestä hyökkäyksestä, mutta seksuaaliväkivaltakin oli varsin yleistä transihmisillä. Erityisen suuri riski joutua ns. "korjaavan" raiskauksen uhriksi on niillä sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla henkilöillä, jotka ovat turvapaikanhakijoita tai paperittomia (Telakivi 2019, 11).

Pieni osa trans-/transtaustaisista naisista elättää itsensä **seksityöllä** ja osa tästä joukosta on maahanmuuttajia. Maailmalla transtaustaisiin, seksityötä tekeviin kohdistuvat henkirikokset ovat yleisiä (TGEU 2024). Tämän ilmiön riski ei ole olematon Suomessakaan.

Translapset ja -nuoret kokevat muita lapsia ja nuoria enemmän väkivaltaa myös **lähisuhteissa** (Hakala 2023, 82-83). Erityisesti vanhempien luona asuvat transnuoret voivat altistua, jos vanhempien asenteet tai katsomus on nuoren identiteetin tuomitseva. Covid-sulun aikana tällaisten nuorten tilanne oli erityisen tukala, jos heillä ei ollut kontakteja heitä tukeviin tahoihin, kuten ymmärtäväiseen opettajaan. Koulussa rankasti kiusatuille transnuorille etäopetus saattoi toisaalta tuoda helpotusta omaan elämään (Majlander ym. 2022, 179, 186; Repo ym. 2020).

FRA:n tutkimuksen mukaan tekijöitä oli yleisimmin enintään yksi, ja hyökkääjä oli tuntematon mies. Tekopaikan osalta viimeisin hyökkäys oli kaikkien vastauksia tarkastellessa tapahtunut useimmiten kadulla, puistossa tai vastaavassa paikassa (43 %), kahvilassa, ravintolassa tai baarissa (26 %) ja muita sateenkaarivähemmistöjä useammin myös kotona (19 %). Transihmiset kertoivat viimeisimmän hyökkäyksen aiheuttaneen usein psyykkisiä ongelmia, ja he kertoivat pelänneensä ulos lähtemistä. (FRA 2020, 41-42; FRA 2024a, 65, 74)

Yksittäinen viharikos voidaan nähdä myös niin sanottuna **signaalirikoksena**, jos rikoksen uhrin kautta hänen edustamansa vähemmistö voi kokea kollektiivisesti joutuneensa rikoksen kohteeksi. Tällaisessa tapauksessa rikos nähdään uhkauksena uhrin edustamaa ryhmää kohtaan. (Poliisihallitus 2023a, 2)

Näitä piirteitä on rikoksissa, vihapuheessa ja häirinnässä, jotka ovat kohdistuneet **sateenkaarikansalaisjärjestöihin ja -yhteisöihin ja niiden jäseniin** (EC 2024, 23). Suomessa Pride-tapahtumia on vandalisoitu ja niihin on kohdistettu kaasu- ja pullopommi-iskuja. Vuonna 2023 Setalle raportoineesta 45 Pride-tapahtumasta 30 (66 %) ilmoitti niihin kohdistuneista vihatiedoista tai häirinnästä tai niiden uhasta. Väkivaltaisia hyökkäyksiä on suunnattu sateenkaari-ihmisten suosimiin ravintoloihin. (ILGA-Europe 2023, 59; Seta 2023a, Seta 2023b, 4)

Signaalirikoksen ominaisuuksia edustaa myös Amerikasta tuotu **häirintä ja uhkailu drag-satutuntien yhteydessä**. Drag queeneista on muodostunut mielikuva yliampuvan seksuaalisesta olemuksesta, mikä on

synnyttänyt ajatuksen myös näiden tilaisuuksien seksuaalisesta luonteesta hyökkääjien päässä - itse tilaisuudet hahmottuvat oikeasti satuhahmon pitäminä satutunteina. Häiritsijoinä ovat olleet sekä konservatiiviuskovaiset että äärioikeistolaiset toimijat.

Seksuaalista tai identiteettiin kohdistuvaa häirintää olivat kokeneet viimeisen vuoden aikana 77 % kaikista FRA:n vuoden 2023 kyselyyn vastanneista transnaisista, 72 % transmiehistä, 66 % ei-binääreistä ja 67 % intersukupuolisista ([FRA 2024a](#), 71).

Yleisimmin oli kyse vihamielisestä henkilökohtaisesta häirinnästä (52 %). Näitä olivat loukkaavat eleet tai sopimaton tuijottaminen (42 %), loukkaavat tai uhkaavat kommentit (40 %), väkivallalla uhkailu (14 %) tai norkoilu tai tahallinen, uhkaavalla tavalla odottelu (14 %). Lähes puolet (43 %) tästä tapahtui kadulla, aukiolla, puistossa, parkkipaikalla tai muulla julkisella paikalla ([FRA 2024a](#), 72). Erityisen paljon häirintää tapahtuu silloin, kun ulkoinen olemus ei vastaa ilmaistua sosiaalista tai juridista sukupuolta.

Verkkohäirintää koettiin FRA:n kyselyn tulosten perusteella vähemmän (16 %): 11 % sanoi, että joku julkaisi heistä loukkaavia tai uhkaavia kommentteja Internetiin ja 9 % sai loukkaavia tai uhkaavia sähköposteja. Vaikka yli puolet vastaajista (52 %) sanoi häirinnän tapahtuneen vain siksi, että he kuuluivat seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön, joka neljäs häirinnän uhri (28 %) sanoi, että häirintä oli tapahtunut myös hänen oletetun sukupuolensa (nainen/mies) vuoksi. Pieni osuus uhreista viittasi etniseen tai maahanmuuttajataustaansa (5 %), uskontoonsa tai vakaumukseen (4 %) tai vammaisuuteensa (4 %). Lähes puolet (43 %) viimeisimmistä vihamielisen häirinnän tapauksista tapahtui kadulla, aukiolla, puistossa, parkkipaikalla tai muulla julkisella paikalla. ([FRA 2024a](#), 72)

Sateenkaari-ihmisiin kohdistuva **vihapuhe** on yleistynyt ja saanut uusia muotoja. Vuonna 2016 julkaistun vihapuheen tai häirinnän kohteeksi joutuneiden kokemuksiä selvittäneen tutkimuksen mukaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuva vihapuhe tai häirintä piti yleisimmin sisällään sukupuolittunutta halventamista, seuraavaksi eniten oli koettu sanallisia loukkauksia, häirintää tai nöyryytystä ja kolmanneksi eniten nimittelyä. ([Korhonen ym. 2016](#), 80-94; [Pihlajamaa 2021](#), 58-59)

Vuonna 2016 oikeusministeriön tekemän selvityksen mukaan vastaajista 91 % oli kokenut häirintää tai vihapuhetta valtaväestöön kuuluvalta, ja 15 % muuhun, usein tapauksessa johonkin uskonnolliseen vähemmistöryhmään kuuluvalta. Vastaajista 42 % oli kokenut vihapuhetta tai häirintää tuntemattomalta tekijältä, neljäsosa poliitikolta tai julkisessa asemassa olevalta henkilöltä ja runsas viidennes tutulta tai kaveripiiriltä. ([Korhonen ym. 2016](#), 80-94)

FRA:n vuoden 2019 kyselyn mukaan 42 % transihmisiin kuuluvista vastaajista oli kokenut kyselyä edeltäneen vuoden aikana häirintää sukupuolivähemmistöön kuulumisen vuoksi. 18 % transihmisistä kertoi aina tai usein välttävänsä ilmaisemasta sukupuoltaan fyysisesti, koska pelkää sen aiheuttavan häirintää tai muuta kielteistä käytöstä. Harvoin sukupuoltaan vältti ilmaisemasta 37 % ja ei koskaan 46 %. ([Pihlajamaa 2021](#), 58-59)

Transihmisten **yksityisten tietojen levittämisestä väärinkäyttötarkoituksessa** vaikuttaa olevan yleistynyt ongelma. Vihapuhe on myös aiempaa useammin järjestelmällistä sateenkaari-ihmisten oikeuksia puolustavien aktivistien maalittamista. ([Pihlajamaa 2021](#), 59).

YK:n lapsen oikeuksia koskevaa yleissopimusta valvova komitea on syvästi huolestunut **lapsiin ja nuoriin** sukupuolen, iän, kielen, ja kansallisen tai etnisen alkuperän, maahanmuuttajataustan perusteella, vammaisiin lapsiin, sekä lesbo-, homo-, bi-, trans- ja intersukupuolisiin lapsiin kohdistuvasta jatkuvasta syrjinnästä ja **kiusaamisesta** (Lapsen oikeuksien komitea 2023, 4).

14 % vuoden 2021 kouluterveyskyselyyn vastanneista sukupuolivähemmistöihin kuuluvista oppilaista koki kiusaamista ja 56 % koki syrjintää koulussa tai vapaa-ajalla. Vuonna 2023 kiusaamista koki 22 % sukupuolivähemmistöihin kuuluvista ja 62 % heistä koki syrjintää. Luvut ovat noin kaksinkertaisia muihin oppilaisiin verrattuna ja myös jonkin verran korkeammat seksuaalivähemmistöihin kuuluviin verrattuna. (Lehtonen ym. 2024, 8)

Vuoden 2017 kouluterveyskyselyssä transnuoret kokivat kouluväkivaltaa toisen asteen koulutuksessa selvästi useammin (32 %) kuin cis-vastaajat (11 %), ja he myös kokivat sukupuoleen perustuvaa väkivaltaa radikaalisti useammin (21 %) kuin cis-opiskelijat (2 %). Transvastaajia oli kiusattu viikoittain peruskoulutuksessa (23%) useammin kuin ammatillisessa (15%,) tai yleisessä (6%,) lukiossa. Sukupuolivähemmistöjen nuoret olivat kokeneet kiusaamista useammin kuin seksuaalivähemmistön nuoret, ja se oli tyyppillisempi ammatillisessa kuin lukiokoulutuksessa. (Lehtonen 2021, 6-7)

Transfeminiiniset vastaajat (33 %) kohtasivat fyysistä kouluväkivaltaa useammin kuin transmaskuliiniset vastaajat (14 %) toisen asteen ja korkea-asteen koulutuksessa (16-25-vuotiaat). Transnuoret näyttävät kokevan väkivaltaa tyyppisemmin lukio- kuin peruskoulutuksessa. Mahdollinen syy tähän on se, että transnuoret ovat julkistaneet identiteettinsä vasta lukiovaiheessa (Lehtonen 2014). Oletetut miehet ovat useammin fyysisen väkivallan vaarassa kouluissa kuin oletetut naiset, erityisesti ne, jotka eivät sovi sukupuolinormeihin (Lehtonen, 2002; 2018). Seksuaalinen väkivalta oli myös yleisempää kouluympäristössä ei-heteroseksuaalisilla naisilla (kuin miehillä) ja transmaskuliinisilla vastaajilla (kuin transfeminiinisillä). Naiset kohtaavat seksuaalista väkivaltaa useammin kuin miehet. Transnuoret kokivat väkivaltaa ja muita ongelmia useammin kuin ei-heteroseksuaaliset nuoret. He kohtasivat viikoittain tai päivittäin väkivaltaa (7,5 %) useammin kuin ei-heteroseksuaaliset nuoret (5 %). Transfeminiiniset vastaajat ilmoittivat useammin muusta negatiivisesta käytöksestä kuin transmaskuliiniset vastaajat. Tällaista oli esimerkiksi loukkaava käytös matkapuhelimen tai Internetin välityksellä (transfeminiiniset vastaajat). (Lehtonen 2021, 7-10)

Kiusaamisella on yhteys **heikentyneeseen mielenterveyteen**. Kouluterveyskyselyn perusteella transsukupuoliset nuoret kokevat enemmän kiusaamista ja raportoivat huonommasta mielenterveydestä kuin cis-nuoret. Vaikka transfeminiiniset nuoret kohtasivat eniten kiusaamista, transmaskuliinisilla nuorilla oli eniten mielenterveysoireita (Sares-Jäske 2023, 1531). Kiusaamisen/syrjinnän ja mielenterveysongelmien yhteys toisiinsa on monimutkainen: Toisaalta kiusaaminen aiheuttaa mielenterveysongelmia, ja toisaalta mielenterveysongelmat altistavat erityisen rankalle kiusaamiselle (ks. esim. Saloheimo 2021, 73).

Vuoden 2023 FRA:n kyselyn mukaan suomalaisista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista oli kokenut **syrjintää** viimeisen vuoden aikana

- ainakin jollakin elämänalueella 24 % (vuonna 2020 31 %) (FRA 2023a, 28)
- työnhauussa 11 % (vuonna 2020 14 %) (FRA 2023a, 30)

Euroopan tasolla syrjintätilanteet jakautuvat seuraavasti:

- työympäristö 18 %
- baarit ja yökerhot 17 %
- koulutus 15 %
- terveydenhuolto 14 %
- asuminen 12 %
- kaupat 11 %
- julkiset palvelut 11 %
- työnhaku 9 %
- henkilöpaperien näyttötilanteet 4 %

(FRA 2023a, 37)

Erityisen paljon syrjintää tapahtuu tilanteissa, jolloin henkilötunnus, ja ulkoinen olemus eivät vastaa ilmaistua sosiaalista sukupuolta. Yksi tällaisista syrjinnän yleisistä muodoista ilmenee sukupuolitetuissa tiloissa, kuten puku- ja suihkutiloissa. Erityisen yleistä se on nais erityisissä tiloissa. Transihmisten oikeuksien ja naisten oikeuden turvalliseen tilaan yhteensovittaminen vaatii joskus tilannekohtaista harkintaa (Tasa-arvovaltuutettu 2022, 80-81).

Syrjinnän pelossa 48 % suomalaisista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista ilmoitti salaavansa useimmiten identiteettinsä työssä (FRA 2023a, 41). Pääasiassa avoimesti omana itsenään ilmoitti liikkuvansa 54 % kaikista kyselyyn vastanneista transihmisistä (v. 2019 39 %) ja 50 % intersukupuolisista (v. 2019 30 %) (FRA 2023a, 62). Työssä ilmenevä syrjintä altistaa sen uhrin alisuoriutumiseen opinto- ja työuralla, mikä altistaa muuhun syrjäytymiseen (mm. Lehtonen 2014, 304-305; Saloheimo 2021, 72).

Ei-binäärit transihmiset joutuvat häirinnän, syrjinnän ja väkivallan kohteeksi johtuen vihasta, joka kohdistuu siihen, että he rikkovat sukupuolinormeja. Tekijän tyyppillinen aloituskommentti on tällöin: "Oletsa mies vai nainen?" Ei-binääreihin kohdistuvia viharikoksia ei voi havaita virallisista tilastoista, koska palvelujärjestelmät ja sitä kautta rikosten kirjaus ja tilastointi on binäärin nainen-mies-jaottelun mukaista. Tämä on suuri ongelma, sillä binääriset yhteiskunnan rakenteet ja palvelut sekä ihmisten asenteet ylläpitävät näkymättömyyttä, ulkopuolisuuden tunnetta ja mahdollistavat moninaisen syrjinnän.

Neurokirjolla oleminen on vahvasti yliedustettuna sukupuolivähemmistöissä (Itkonen 2022, 7).

Neurokirjoon kuuluvalla voi olla

- vaikeuksia sosiaalisessa kanssakäymisessä, etenkin vuorovaikutuksessa ja kommunikaatiossa.
- yksilöllinen ja toisista poikkeava aistien välittämä tieto ja sen tulkinta
- vaikeuksia oman toiminnan ohjauksessa.
- erityisen voimakas hermoston kuormittuminen ja stressitason nousu.

(Autismiliitto)

Lisäksi neurokirjoon kuuluvilla ihmisillä on todettu esiintyvän enemmän sukupuolen joustavuutta ja vaikeuksia sopeutua binäärisille sukupuolille asetettuihin sosiaalisiin odotuksiin (Itkonen 2022, 15). Kaikki edellä kuvattu altistaa heitä poikkeuksellisen herkästi kaikkinaisten viharikosten uhreiksi samalla, kun heidän kykynsä hallita sellaisia tilanteita ovat erityisen heikot. Näin he muodostavat erään

haavoittuvimman viharikosten kohdejoukon. Ongelmat kertautuvat rikosilmoitusta tehtäessä, jos neurokirjoon kuuluva uhri on stressin takia voimakkaasti ylikuormittunut, eikä rikosilmoituksen vastaanottaja osaa ottaa tätä seikkaa huomioon.

Muitakin risteäviä näkökohtia on syytä ottaa huomioon. **Rodullistetut** transihmiset ovat erityisen alttiita väkivallan uhalle. Lehtosen mukaan mm. paikkakunta ja yhteiskuntaluokka ovat merkityksellisiä näkökohtia (ks. Lehtonen, 2018). Maaseudulla asuvat nuoret piilottelivat sukupuoli-identiteettiään todennäköisemmin kuin kaupungeissa asuvat, ja maalla asuvat kohtaavat myös kielteisiä reaktioita sukupuoli-identiteettiinsä useammin kuin kaupungeissa asuvat (Lehtonen 2021, 12; Saloheimo 2021; 31, 68).

Setan ja Nuorisotutkimusverkoston tuottaman tutkimuksen mukaan työväenluokkaista taustaa olevat kohtasivat väkivaltaa keskiluokkaista taustaa olevia vastaajia useammin. Tämä johtui siitä, että työväenluokan opiskelijat valitsivat todennäköisemmin erittäin sukupuolen mukaan eriytyneitä ammatillisen koulutuksen aloja. (Lehtonen 2021, 12)

Tarkasteltaessa **kirjattuja viharikoksia**, vuonna 2023 Suomessa kirjatusta seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun liittyvistä rikoksista tiedetään seuraavaa:

- rikoksia ilmoitettiin vuonna 54% edellisvuotta enemmän. Nousua oli lähes kaikissa rikosnimikkeissä.
- 250 päärikoksesta 34 prosenttia oli kunnianloukkauksia ja 29 prosenttia pahoinpitelyrikoksia. Määrällisesti molempien tapausten määrät kasvoivat edellisvuoteen verrattuna. Seuraavaksi yleisin rikoslaji oli laittomat uhkaukset (21 %), johon sisältyneiden päärikosten määrä (52) niin ikään kasvoi. Myös vahingontekojen, kiihottaminen kansanryhmää vastaan -rikosten ja kotirauhan rikkomisten määrät lisääntyivät vuoteen 2022 verrattuna. Seksuaalirikoksia, henkirikoksen yrityksiä sekä muita, yllä oleviin päärikoksiin kuulumattomia rikoksia löytyi kaikkia yksi kappale. Henkirikoksia tai syrjäntärikoksia ei ollut vuoden 2023 aineistossa.
- päärikoksissa miehiä ja naisia oli likimain sama määrä asianomistajana. Rikoslajeittain tarkasteltuina, miehiin kohdistuneet rikokset olivat yleisimmin pahoinpitelyitä (39 %), kun taas naisiin kohdistuneista rikoksista 40 prosenttia oli kunnianloukkauksia.
- Ikäluokittain tarkasteltuna päärikosten asianomistajat olivat yleisimmin 15–34 -vuotiaita, vähiten joukossa oli yli 44-vuotiaita. Sukupuolen mukaan tarkasteltuna asianomistajat, jotka olivat naisia, olivat yleisimmin 15-24 -vuotiaita, kun taas asianomistajat, jotka olivat miehiä, olivat yleisimmin 25-34 -vuotiaita. Pahoinpitelyjen uhreiksi olivat joutuneet yleisimmin alle 25-vuotiaat sekä 45–54-vuotiaat, kun taas kunnianloukkausten osuus oli suurin 25–44 -vuotiaiden ja yli 55-vuotiaiden ikäryhmissä.
- päärikoksesta epäilty oli tuttu (esim. ystävä, sukulainen, läheinen, tietää nimeltä) 47 prosentille asianomistajista, mikä on 44 prosenttia enemmän kuin vuonna 2022.
- asianomistaja ei tuntenut tekijää, oli tapauksista 29 prosenttia, mikä on määrällisesti 70 prosenttia enemmän kuin edellisvuonna. Kymmenessä prosentissa tapauksista tekijä ei ollut tiedossa ja näiden rikosten määrä lähes kaksinkertaistui vuoteen 2022 verrattuna. Naapurien tekemien määrä (5 %) nousi selvästi, kun taas muiden määrä laski. Kolmessa prosentissa tapauksista epäillyn tekijän ja asianomistajan välillä oli asiakassuhde ja yhdessä prosentissa epäilty tekijä oli asianomistajan työtoveri. Näiden päärikosten määrät puolestaan laskivat edellisvuodesta.

- rikokset tapahtuivat yleisimmin internetissä (24 %). Näiden rikosten määrä kasvoi vuoteen 2022 verrattuna. Seuraavaksi yleisin tapahtumapaikka oli tie, katu, tori tai muu ulkoilmapaikka (22 %), muu paikka, tapahtumapaikkoja oli useita tai se ei ollut tiedossa (14 %) sekä uhrin asunto (10 %). Myös näiden rikosten määrät kasvoivat edellisvuodesta. Edellä mainittuja harvemmin rikoksia tehtiin baarissa, ravintolassa tai tanssipaikassa sekä julkisessa rakennuksessa (esim. kauppa/kauppakeskus, kioski, nuorisotalo, hotelli, poliisiasema, kansaneläkelaitos, terveyskeskus). Myös näiden päärिकosten määrät lisääntyivät vuoteen 2022 verrattuna. Harvinaisempia tapahtumapaikkoja olivat uhrin asuintalon piha tai porraskäytävä, koulu tai koulualue, julkiset kulkuvälineet, muut asunnot. Näistä koulussa tai koulualueella tehtyjen päärिकosten määrät laskivat, kun taas muiden määrät nousivat. Muussa pihassa tai porraskäytävässä, vastaanottokeskuksessa sekä uskonnollisessa paikassa tehtyjä rikoksia löytyi tarkasteluvuonna kaikkia yksi kappale, mikä on saman verran kuin vuonna 2022.
- epäiltyjen rikosten tapahtuma aika oli ilta 26 %:ssa, yö 16 %:ssa tai päivä 10 %:ssa tapauksista - aamulla niitä ilmoitettiin tapahtuneen vain 2%:ssa ilmoituksista Merkittävä joukko oli ajaltaan määrittelemättömiä, esimerkiksi tiedon puutteen tai teon pidemmän keston vuoksi. (Rauta 2024, 85--93)

Vuonna 2023 poliisin tietoon tulleista kaikkiaan 1606 viharikosilmoituksesta 45:n epäiltiin liittyvän sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun. Vuonna 2019 tehtiin vastaavasti 21 sukupuolivähemmistöihin liittyvää kaikista 899 viharikosilmoituksista. (Rauta 2020, 55; 2024, 83)

Tapauksista, joissa syyksi epäiltiin nimenomaan sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun liittyviä sanallisia loukkauksia, uhkauksia ja häirintää, tehtiin 30 rikosilmoitusta vuonna 2023, mikä on yhdeksän tapausta enemmän kuin edellisvuonna. Yksisuuntaisia pahoinpitelyistä sisältäviä rikosilmoituksia oli 12, mikä on kaksi kappaletta enemmän kuin vuonna 2022. Omaisuusrikoksista, molemminpuolisista rikoksista ja sanallisesta provokaatiosta tehdyistä rikoksista, joissa toisen kunniaa loukannutkin oli rikoksesta epäilty, oli kaikista tehty yksi rikosilmoitus. (Rauta 2024, 84)

Tämänkaltaisten rikosilmoitusten lisääntyminen on ollut trendinomaista tällä vuosikymmenellä. Luvuista on vaikea tehdä tulkintaa siitä, johtuuko nousu rikosten vai ilmoittamishalukkuuden lisääntymisestä - todennäköisesti molemmista. Ristiriita kyselyissä esiintyvien ja rikosilmoitusten määrien välillä on joka tapauksessa edelleen merkittävä.

Viharikosten aliraportointi

Koska transihmiset ilmoittavat itseän kohdistuneista rikoksista varsin harvoin, se johtaa merkittävään rikosten aliraportointiin. FRA:n vuoden 2023 kyselyn mukaan Euroopan vain 18 % sateenkaari-ihmisistä kertoi ilmoittaneensa kohtaamastaan vihaväkivallasta ja 8 % vihamotiiviin liittyvästä häirinnästä. Heistä 29 % teki ilmoituksen poliisille. Suomen väkivaltatapauksen ilmoitusprosentti 29 % oli kaikista korkein. ([FRA 2024a](#), 75)

Eläminen ympäristössä, jossa joko tapahtuu syrjintää ja väkivaltaa, tai niihin on ilmeinen uhka, tuottaa kroonisen stressitilan, jota kutsutaan **vähemmistöstressiksi**. Tällä on moninaisia haitallisia vaikutuksia.

- Alituinen korkea stressihormonitaso tuottaa monenlaisia fyysisiä sairauksia.
- Riski psyykkisille ongelmille, kuten masennukselle, päihteiden käytölle ja itsetuhoisuudelle kasvaa.
- Stressaavien tilanteiden välttely aiheuttaa sosiaalista syrjäytymistä.

(Jaskari ja Keski-Rahkonen 2021)

Kun sukupuolivähemmistöihin kuuluva joutuu viharikoksen kohteeksi, hänellä on usein kaikki tämä kuorma niskassaan. Päätös tehdä ilmoitus tapahtuneesta rikoksesta edellyttää tällöin suuria ponnisteluja.

Viharikosten ilmoittamisen vähäisyyteen vaikuttavia syitä tiedetään olevan mm., että

- epävarmuus siitä, riittääkö näyttö,
- asianomistajalla ei ole tietoa, taitoa tai henkisiä voimavaroja rikosilmoituksen tekoon,
- tuen puute rikosilmoituksen tekoon,
- asianomistaja pitää tapausta vähäisenä,
- asianomistajalla ei ole tietoa siitä, että on kyse viharikoksesta,
- asianomistaja ei usko poliisin toimivan tapauksessa,
- asianomistajalta puuttuu usko ilmoituksen korjaavaan vaikutukseen,
- asianomistaja pelkää tulevaisuutta kohdelluksi epäasiallisesti poliisin taholta,
- häpeän tunne tapahtuneesta,
- pelko tekijän kostosta,
- järkytyksen tai akuutin tai traumaperäisen stressihäiriön tuottama toimintakyvyttömyys tai välttely,
- asianomistaja ei halua omaa identiteettiään käsiteltävän julkisessa prosessissa.

([Korhonen ym. 2016](#), 12; [Nokso-Koivisto 2019](#), 14-16; [Pihlajamaa 2021](#), 60; [Rantamäki 2022](#), 9-12; [Telakivi 2019](#), 11)

Osa aliraportoinnista selittyy sillä, että vaikka poliisilla on vuodelta 2011 oleva ohje viharikosten luokitteluun poliisiasiantietojärjestelmässä, poliisi on käyttänyt luokittelua vain pienessä osassa viharikoksia ([Oikeusministeriö 2019](#), 23). Ongelmana on ollut myös se, että kunnianloukkaukseen liittyvä lainsäädäntö ei huomioi riittävästi transerityisiä kysymyksiä ([Pihlajamaa 2021](#), 59). Rikoslain rangaistuksen koventamisperusteissa ei erikseen mainita sukupuolivähemmistöön kuulumista vihamotiivina, vaikka se todetaan lain esitöissä ([HE 7/2021 vp](#), 9).

Eriyisen aliraportoituja ovat risteävästi vähemmistöihin kuuluvat, kuten turvapaikanhakijat ja paperittomat sukupuolivähemmistöihin kuuluvat, joilla ei ole useinkaan välineitä ja rohkeutta tehdä rikosilmoituksia

poliisille. Nämä ryhmät eivät ole todennäköisesti myöskään mukana tämän raportin kyselyssä suurella joukolla, koska heistä vain harvat ovat mukana transverkostoissa, joiden kautta kysely tehtiin. Viharikokset tunnistetaan huonosti myös oikeuslaitoksessa. Poliisiammattikorkeakoulun selvityksen mukaan tuomiota kovennetaan vihamotiivin perusteella harvoin. Lisäksi puutteita on paljon perusteluissa siitä, miksi vihamotiivi kovensi tuomiota, ja miksi rangaistusta ei syyttäjän vaatimuksesta huolimatta tuomittu kovennettuna. (Juutinen 2021 65, 88; Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2022, 27)

Puutteelliset perustelut voivat rapauttaa uskoa oikeusjärjestelmän toimivuuteen ja siten ylläpitää aliraportointia mahdollistavia rakenteita (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2022, 27). Aliraportointiongelmien ovat mahdollisesti vähentyneet viharikosluokituksen tultua pakolliseksi 2023 (Poliisihallitus 2023a).

Aliraportointi koskee myös syrjintätapauksia. Sukupuolivähemmistöihin työssä kohdistuvaa syrjintää voidaan käsitellä tasa-arvolain ja rikoslain lisäksi työturvallisuuslain (2002/738), työsopimuslain (55/2001), valtion virkamieslain (750/1994) ja lain kunnan ja hyvinvointialueen viranhaltijasta (304/2003) puitteissa. Poliisille nämä tapaukset ohjautuvat harvoin. Kaikista työsyryntätapauksista vain erittäin pieni murto-osa ohjautuu Tasa-arvovaltuutetun tietoon tai oikeuskäsittelyyn. Sen lisäksi, että osa niistä selvitetään työpaikalla, syyt alhaiseen ilmottamisprosenttiin ovat hyvin paljon samanlaisia kuin edellä kuvatussa viharikoksien ilmoittamattomuudessa (Saloheimo 2021, 67-68). Asian oikeuteen vientiä vahingonkorvausta varten vähentää myös riski siitä, että joutuu itse korvaamaan oikeuskulut (Tasa-arvovaltuutettu 2022, 14-15).

Viharikoksen tunnistaminen

Mikä tahansa rikoslainsäädännössämme rikokseksi määritelty teko voi periaatteessa olla viharikos, teon motiivi ratkaisee. Vaikuttimet ovat yksi rikoksen moitearvoon, mahdollisiin kärsimyskorvauksiin ja rangaistusseuraamukseen vaikuttava tekijä. Viharikostutkintaa kartoittaneessa selvityksessä vaikuttimet on selvitetty hyvin niissä rikoksissa, joissa ne ovat osa rikoksen tunnusmerkistöä. Syrjintärikoksia ja kiihottamista kansanryhmää vastaan koskevilla kuulusteluissa oli aina kysytty rikoksesta epäillyn henkilön vaikuttimista. Muissa rikoksissa poliisi oli selvittänyt vaikuttimia vaihtelevasti. Toiseksi yleisimmässä päärikoslajissa eli kunnianloukkausrikoksissa vaikuttimista on kysytty aina, jos rikosilmoitus on luokiteltu viharikokseksi. Luokittelemattomien kunnianloukkausrikosten tutkinnoissa vain puolessa oli kysytty vaikuttimista. (Juutinen 2021, 43-44, 102)

Esitutkintalain 1. luvun 2. §:n ensimmäisessä kohdassa todetaan, että poliisin tehtävä on selvittää ne tarvittavat seikat, joiden perusteella rikoksesta voidaan määrätä sopiva seuraamus (Esitutkintalaki 805/2011). Koventamisperusteen käytön edellytykset ovat tällaisia seikkoja. Niissä jutuissa, joissa poliisi ei ole käyttänyt viharikosluokitusta, myös vaikuttimista tunnutaan kysyttävän selvästi harvemmin kuulusteluissa. (Juutinen 2021, 25). Vuonna 2023 annetun Poliisihallituksen ohjeen perusteella luokitusta on aina käytettävä, jos *viharikosindikaattoreiksi* kutsutut kriteerit täyttyvät (Poliisihallitus 2023a).

Viharikosindikaattoreilla tarkoitetaan rikoksen yksityiskohtia tai olosuhteita, jotka antavat olettaa, että kyseessä voi olla viharikos. Indikaattoreita voidaan käyttää kaikissa rikosprosessin vaiheissa. Näitä indikaattoreita voivat olla esimerkiksi

- uhrin tai todistajan käsitys motiivista: epäileekö uhri tai todistaja, että rikoksen motiivina oli viha tiettyä ryhmää tai henkilön suojattuja ominaisuuksia kohtaan?
- uhriin liittyvät tekijät: kuuluko tai olettaako epäilty uhrin kuuluvan vähemmistöryhmään? Onko uhri aktiivinen vähemmistöjen oikeuksien edistäjä?
- epäillyn käytös ja viestintä: esittikö epäilty kommentteja / julkaisiko kirjoituksia / tekikö eleitä, jotka liittyvät vihamotiiviin?
- epäiltyyn liittyvät tekijät ja yhteydet: toimiiko epäilty aktiivisesti "viharyhmässä"? Onko hän aiemmin syyllistynyt vastaaviin tekoihin tai onko häntä epäilty niistä?
- rikospaikka ja -aika: tapahtuiko teko päivänä, jolla on erityistä merkitystä, kuten uskonnollinen pyhäpäivä, kansallispäivä, Pride, kansainvälinen transihmisten muistopäivä, romanien kansallispäivä tai historiallisen tapahtuman vuosipäivä, esimerkiksi Kristalliyön vuosipäivä?
- kohteena rakennus: Jos kohteena oli kiinteistö, onko se vähemmistöjen ylläpitämä yritys, uskonnonharjoittamiseen käytetty tila, onko kyse esimerkiksi jonkin etnisen ryhmän kerhotilasta tai seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia puolustavan järjestön toimistosta?
- väkivallan luonne: liittyikö epäiltyyn rikokseen halventavaa kohtelua? Jos kyse oli kiinteistöstä, vahingoitettiinko sitä halventavilla symboleilla tai esimerkiksi ulosteilla?
- myös muun motiivin puute voi joissain tilanteissa kertoa teon rasistisesta / vihamotiivista. Esimerkiksi rikoksen raakuus.

(Aaltonen ym. 2019, 22-23; Poliisihallitus 2023a, 7)

Viharikosindikaattorit tarjoavat yhden mahdollisen työvälineen, jonka avulla vihamotiivin mahdollisuutta voidaan arvioida, mutta ne eivät anna lopullista vastausta, vaan vastaus löytyy niiden avulla tehtävästä tutkinnasta. Indikaattoreita voidaan käyttää kaikissa rikosprosessin vaiheissa (Aaltonen ym. 2019, 22). Viharikosluokitusta tulee käyttää aina, kun kuka tahansa tilanteessa mukana ollut henkilö (poliisi, epäilty, asianomistaja, todistaja, ilmoittaja tai muu) - pitää teon motiivina osittain tai kokonaan ennakkoluuloa tai vihaa tiettyä kansanryhmää kohtaan - pitää tekoa tehtynä osittain tai kokonaan rotuun, ihonväriin, syntyperään, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, sukupuoleen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen liittyvästä vaikuttimesta taikka niihin rinnastettavasta muusta vaikuttimesta. Uhrin subjektiivinen käsitys teon vihamotiivista riittää siis luokitteluun, vaikka teolla ei näyttäisikään olevan muutoin tutkinnassa ilmenevien seikkojen perusteella vihamotiivia. Epäilty saattaa myös jopa kertoa tekonsa syyksi vihan tiettyä ihmisryhmää kohtaan. Vasta tapausten analysointi voi tuottaa tarkempaa tietoa teon motiivista. Tuomioistuini viime kädessä päättää, onko tapauksessa näyttöä vihamotiivista. (Aaltonen ym. 2019, 22; Poliisihallitus 2023a, 9)

Lisäksi viharikosluokitusta tulee käyttää aina, kun rikosnimike on: - joukkotuhonta, joukkotuhonnan valmistelu, rikos ihmisyyttä vastaan - kidutus - kiihottaminen kansanryhmää vastaan - törkeä kiihottaminen kansanryhmää vastaan - syrjintä - työsyryntä - kiskonnantapainen työsyryntä - järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen, kun ryhmän tavoitteena on tehdä yksi tai useampi rikoslain 11 luvun 10 §:ssä mainittu rikos (kiihottaminen kansanryhmää vastaan tai sen törkeä tekemuoto) Vaikka edellä mainitut rikosnimikkeet eivät aina välttämättä sisällä vihamotiivia, teko kohdistuu yleensä tiettyyn ryhmään. Jotta tietojärjestelmästä saataisiin tietoa myös kyseisten rikosten kohderyhmistä, tapaus luokitellaan viharikosjutuksi. (Poliisihallitus 2023a, 9; Rikoslaki 39/1889)

Poliisin verkkoasioinnissa tehtävässä sähköisessä rikosilmoituksessa on kohta, joka määrättyissä rikoksissa pakottaa ilmoituksen tekijän ottamaan kantaa siihen, onko kyseessä viharikos. Järjestelmä pyytää myös

perustelevaan asian. Tämä tieto siirtyy automaattisesti poliisin tietojärjestelmään viharikosluokitteluksi. Näissäkin tutkinnanjohtaja vastaa viime kädessä luokittelun oikeellisuudesta. (Poliisihallitus 2023a, 9)

Vihamotiivin tunnistaminen ja selvittäminen voivat vaatia muita vastaavia rikoksia enemmän tutkintaa. Jos ilmoituksen vastaanottaja ei ole merkinnyt asiaa viharikoskoodilla tai jos motiivi ei käy ilmi ilmoituksesta ja tapaus on muuten tyyppillinen rikosten esikäsittelyryhmälle jäävä juttu, voivat vihamotiivin tunnistamista ja selvittämistä varten tarvittavat lisätutkimukset jäädä tekemättä. Viharikosluokitus voidaan nähdä välineenä ohjata viharikosilmoitus suoraan esitutkintaan. Tämän onnistuminen edellyttää luokituksen laajaa käyttöä. (Juutinen 2021, 24)

Sukupuolivähemmistöihin kohdistuu monentyyppistä vihaa. Vuoden 2023 FRA-kyselyn vastaajat kertoivat verkossa havaitun vihamotiivin liittyvän useimmin poliittisesti sävyttyneesti "LGBTIQ"-propagandaan" tai "sukupuoli-ideologiaan" ja sateenkaari-ihmisten katsotaan uhkaavan "perinteisiä arvoja". Suuri osa vastaajista altistui verkossa myös väitteille, joiden mukaan sateenkaari-ihmiset ovat "luonnottomia" tai mielisairaita, ja viittauksille sateenkaari-ihmisten aiheuttamaan seksuaalisen uhkaan, ja muille vihan muodoille sateenkaari-ihmisiä kohtaan. (FRA 2024a, 73)

Osassa tapauksia viha ei ole jäsentynyt selkeästi poliittiseksi ja rationaalisen oloiseksi ohjelmaksi, vaan se ilmenee jonkinasteisen inhon tai epämukavuuden tunteen nostaman aggression muodossa. Miehille, joille ihmisen sukupuoli on erityisen tärkeä ominaisuus, miesihanne on yleensä heteromies, jolloin transnainen voi uhata tätä maailmankuvaa homomiesten rinnalla (Norton ja Herek 2013, 740).

Setan ja Nuorisotutkimusverkoston tuottaman tutkimuksen perusteella lähes puolet sateenkaari-ihmisten kokemasta väkivallasta Suomessa vaikuttaa olevan vihapohjaista. Suomalaisista sateenkaarivastaajista 18 % ilmoitti kohdanneensa vihamielistä häirintää viimeisen vuoden aikana. (Lehtonen 2021, 7-8).

Setan ja Nuorisotutkimusverkoston tuottaman tutkimuksen mukaan väkivallan tyypeissä ja vastaajaryhmässä oli useita eroja seksuaalisen suuntautumisen ja/tai sukupuoli-identiteetin/ilmaisun merkityksessä heidän väkivaltakokemuksiinsa. Suurin osa fyysisen väkivallan kokemuksista ei liittynyt näihin, mutta suurin osa henkisestä väkivallasta liittyi. Transfeminiiniset vastaajat kokivat selvästi ei-transmaskuliinisia vastaajia useammin, että sukupuoli-identiteetti/ilmaisu oli merkityksellisiä tekijä heidän kohtaamassaan väkivallassa. Transvastaajat kokivat ei-heteroseksuaalisia vastaajia useammin, että nämä tekijät selittivät heidän kohtaamaansa väkivaltaa tai negatiivista käytöstä. (Lehtonen 2021, 9).

Siitä huolimatta, että transnuoret kohtaavat Suomessa väkivaltaa tai väkivallan uhkaa selvästi useammin kuin hetero- ja cisgender-nuoret kouluympäristössä, suurin osa heidän kokemastaan väkivallasta ei Lehtosen mukaan ole kuitenkaan yksioikoisen homo- tai transfobista, vaan monimutkaisemmin sidoksissa oikeaksi oletettuun sukupuolen ilmaisun normeihin: Jos et sovi heteronormatiiviseen kulttuuriin sen cisnormatiivisen sukupuolen ja heteronormatiivisen seksuaalisuuden ymmärtämisessä, olet todennäköisesti syrjäytynyt ja jätät ilman ystäviä ja tukiverkostoja, ja todennäköisesti tunnet olevasi ulkopuolinen etkä sovi ryhmään. Väkivallan uhan tai fyysisen ja henkisen väkivallan uhriksi on helpompi valita henkilö, jolla ei ole ystäviä tukena tai joka ei sovi ryhmään tai joka ei näytä pitävän samoista asioista tai arvostavat samoja asioita niin kuin väkivallan tekijän mielestä pitäisi. Naisille ja oletetuille naisille (monet transmaskuliiniset nuoret kouluympäristössä) seksistinen kulttuuri saa heidät todennäköisemmin joutumaan miesten seksuaalisen häirinnän ja väkivallan uhreiksi. (Lehtonen 2021, 10)

Ainakin kouluissa tutkittu väkivallan käyttö on erittäin sukupuolittunutta ja joskus seksuaalista. Pojat osallistuivat useammin väkivaltaan yleensä (poikien, tyttöjen ja muiden kontrolloiminen fyysisellä väkivallalla ja sillä uhkaamalla), ja erityisesti tyttöihin tai oletettuihin tyttöihin, mukaan lukien transmaskuliiniset, kohdistuvaan seksuaaliseen väkivaltaan. Homo- ja transfobista väkivaltaa tehtiin niitä kohtaan, jotka rikkoivat sukupuoli- ja seksuaalisia normeja, ja tätä valvottiin väkivallalla. Vastaajat kertoivat myös tarinoita siitä, kuinka heitä oli valvottu ja valvottu heidän sukupuolensa perusteella. Sateenkaarinuoret saattavat olla haavoittuvassa asemassa kouluissaan (ryhmien ja niiden normien ulkopuolella oleminen ja oleminen, yksinäisyys, vähemmistöjen stressiin ja kehon dysforiaan liittyvät mielenterveysongelmat ja niin edelleen); ja siksi he ovat muita helpompia väkivallan kohteita. (Lehtonen 2021, 12)

Myös **syryjintä** voi olla viharikos. Rikoslain 11 luvun 11 § määrittelee syrjinnän toimintana, jossa ihminen asetetaan julkisessa toiminnassa ilman hyväksyttävää syytä eriarvoiseen tai muita olennaisesti huonompaan asemaan rodun, kansallisen tai etnisen alkuperän, ihonvärin, kielen, sukupuolen, iän, perhesuhteiden, sukupuolisen suuntautumisen, perimän, vammaisuuden tai terveydentilan taikka uskonnon, yhteiskunnallisen mielipiteen, poliittisen tai ammatillisen toiminnan tai muun näihin rinnastettavan seikan perusteella (Rikoslaki 39/1889). Tasa-arvolaki tarkentaa syrjinnän kohteiksi myös sukupuoli-identiteetin, sukupuolen ilmaisun ja sukupuoli-piirteet (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986).

Syrjinnän rangaistavuus edellyttää tahallisuutta. Hallituksen esityksessä rikoslain muutoseksi todetaan, että rangaistavan syrjinnän ehtona ei kuitenkaan ole yllä mainituista perusteista johtuva syrjintätarkoitus tai nimenomainen vihamotiivi. Jos elinkeinonharjoittaja valikoi asiakkaitaan esimerkiksi pelkän voiton tavoittelun vuoksi, hänellä ei ole vihamotiivia. (HE 94/1993, 36; Juutinen 2021, 11-12)

Vihapuhekin voi täyttää viharikoksen tuntomerkit. Mikä tahansa kansanryhmän pilkkaaminen, nimittely, vähättely, naurunalaiseksi tekeminen tai vastaava ei kuitenkaan ylitä rangaistavuuden kynnyistä - rangaistavia ovat vähäistä vakavimmat teot. Toisaalta on huomioitava, että esimerkiksi vitsikkyyteen pyrkivä ilmaisutapa voi vain korostaa lausumien halventavaa sävyä. Lausumilta edellytetään kuitenkin tiettyä vakavuutta, jotta niitä voitaisiin pitää rangaistussäännöksen tarkoittamin tavoin kansanryhmää solvaavina tai panettelevina (Nuutila ja Nuotio 2009, s. 268). Kiihottamista kansanryhmää vastaan koskevaa säännöstä ei ole kirjoitettu vaarantamisrikoksen muotoon, mutta korkeimman oikeuden ratkaisun 2012:58 perusteella lausumilta voidaan edellyttää tietynlaista vaikuttavuutta, kuten suvaitsemattomuuden, halveksunnan tai vihan aiheuttaminen (Illman 2012, 215). (Aaltonen ym. 2019, ym. 25)

Merkitystä on myös tekstin yleissävyyllä ja asiallisuudella kokonaisuudessaan: Onko esimerkiksi mahdollisesti kyse vain yksittäisistä lausumista muuten asiallisessa ilmaisussa? Samoin huomioitavaksi tulevat tavanomaiset syyllisyyttä vähentävät seikat kuten tahallisuuden aste. Hetkellisestä ajattelemattomuudesta johtuneet, suhteellisen vaarattomat pilkkaavat ja ärsyttävät mielenilmaukset eivät demokraattisessa yhteiskunnassa vaadi toimenpiteitä. Viestien oma-aloitteinen poistaminen voi olla osoituksena ajattelemattomuudesta. Lisäksi on huomioitava, että sananvapauteen kuuluu aina tietynlainen provosointi ja liioittelu. Väkiavallalla uhkaaminen tai siihen yllyttäminen sitä vastoin ei ole lievää. Rajatapauksissa, joissa viestin luonne on sinänsä solvaava tai panetteleva mutta ei kovin vakava eikä vahingollinen, kysymys syyttämättä jättämisen tai esitutkinnan rajoittamisen perusteesta on ratkaistava kaikki asiaan vaikuttavat seikat huomioiden. Yleispätevää tulkintaohjetta ei voida antaa. Viestintä, jota voidaan kuvata termillä

piiloviestintä, on lainsoveltajan kannalta ongelmallinen: tekstin yleissävy on asiallinen ja ilmaisut vihjailevia. Taitamattoman kirjoittajan tekstinä vastaavat ilmaisut voisivat ylittää rangaistavuuden rajan. Raja jää kuitenkin ylittymättä, koska ilmaisuja ei voida tulkita sen mukaan, mitä kirjoittaja todellisuudessa ajattelee vaan sen mukaan, millaisia ilmaisut ulkonaisesti ovat ja mitä niistä on objektiivisesti luettavissa ilman pidemmälle menevää tulkintaa. Periaate, jonka mukaan sananvapauden rajoituksiin on suhtauduttava pidättyvästi, suorastaan edellyttää tätä. ([Aaltonen ym. 2019](#), 26)

Sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain 6 luvun 24 § mukaan 1 momentin mukaan valtakunnansyyttäjä päättää syytteen nostamisesta julkaistun viestin sisältöön perustuvasta virallisen syytteen alaisesta rikoksesta ja tällaiseen rikokseen liittyvästä päätoimittajarikkomuksesta. Viestinnän rikosoikeudellisessa sääntelyssä on aina kyse sananvapauden rajoituksesta ja punninta sananvapauden ja rikoksella suojatun yleisen edun välillä tulee johtaa hyväksyttävään lopputulokseen. ([Aaltonen ym. 2019](#), Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä [460/2003](#))

Viharikoksen luokittelu ja tilastojen tulkinta

Suomea velvoittavat kansainväliset sopimukset edellyttävät viharikosten seuranta ja raportointia kansallisesti ja kansainvälisesti. Jotta poliisin tietojärjestelmästä pystyttäisiin poimimaan viharikoksia tai viharikosten piirteitä sisältävät teot ja niistä tehdyt rikosilmoitukset, ilmoituksiin on merkittävä juttuluokittelutieto ”viharikosjuttu”. Luokittelu on pakollista poliisin tietojärjestelmässä vaikkei järjestelmä siihen pakottaisikaan. Tutkinnanjohtaja vastaa siitä, että poliisiasiaintietojärjestelmä PATJA:n luokittelutiedot on merkitty oikein. ([Poliisihallitus 2023a](#), 8)

Luokituksen yksi hyöty on mahdollisuus poimia poliisiasiaintietojärjestelmästä ne tapaukset, joissa on mahdollisesti viharikoksen piirteitä. Tällä tavoin on saatavissa pohja-aineistoa esimerkiksi viharikollisuuden esiintymisestä, uhreista ja tekijöistä. Tämän lisäksi luokittelusta on hyötyä tekojen sarjoittamisessa, eri alueiden turvallisuustilanteiden hahmottamisessa ja poliisitoiminnan ohjauksessa. Viharikostilastoja tulkittaessa pelkästään luokittelutiedon perusteella on otettava aina huomioon, että kyse on poliisin tietoon tulleista epäillyistä viharikosmotiivin sisältävistä teoista. ([Poliisihallitus 2023a](#), 9)

Luokituksen huolellinen kirjaaminen mahdollisimman aikaisessa vaiheessa on erityisen tärkeää rikosten sarjoittamisen ja analyysitoiminnan kannalta. Myöhemmin luokittelutiedot on täydennettävä saatujen lisätietojen mukaisiksi. Luokittelutietojen kirjaamisesta on tarkemmin ohjeistettu Poliisihallituksen antaman ohjeen Tietojen kirjaaminen poliisiasiaintietojärjestelmään ([POL-2023-120671](#)) liitteenä olevassa PATJA-käsikirjassa. Luokittelumerkintä siirtyy automaattisesti syyttäjän tietojärjestelmään, joka edesauttaa viharikosten valtakunnallista seuranta ja on omiaan varmistamaan, että mahdollinen viharikosmotiivi tulee huomioiduksi rikoksen koventamisessa. ([Poliisihallitus 2023a](#), 8-9)

Syyttäjän ja poliisin yhteistyö

EU:n perusoikeusvirasto edellyttää, että tulkinat mahdollisesta vihamotiivista tehdään esitutkintalain edellyttämässä yhteistyössä syyttäjän ja poliisin välillä. Poliisilla on vuoden 2019 alusta ollut velvollisuus informoida syyttäjää mahdollisesta vihamotiivista. Esitutkintayhteistyö on väline edistää rikostutkinnan laatua sekä varmistaa, että syyttäjällä on käytettävissään riittävä aineisto syytteen ajamista varten. Lisäksi yhteistyö jakaa esitutkintaan liittyvää tulkinallista valtaa ja vastuuta siitä, mitä laissa mainitut tutkinnan keskeyttämistä, päättämistä tai rajoittamista koskevat edellytykset käytännössä tarkoittavat - erityisesti silloin, kun syyttäjälaitoksen ja poliisin resurssit eivät riitä kaikkien rikosten selvittämiseen. (Aaltonen ym. 2019, 21; Esitutkintalaki 805/2011; Juutinen 2021, 62, 102)

Syyttäjä voi saada tiedon rikoksen mahdollisesta vihamotiivista ainakin kolmella tavalla: poliisin tekemästä ennakoilmoituksesta, poliisin käyttämästä viharikosluokituksesta tai viimeistään esitutkintapöytäkirjasta tai sen selostusosasta. (Juutinen 2021, 62)

Nykyiset ohjeet velvoittavat esitutkintayhteistyöhön viharikosjutuissa, mutta viharikosten tunnistamista koskevien käytäntöjen puutteet todennäköisesti haittaavat yhteistyötä. Syynä on se, että yhteistyön aloittaminen riippuu poliisin päätöksestä. Tutkimustietoa siitä, kuinka hyvin esitutkintayhteistyöhön kuuluva ilmoitusvelvollisuus toimii, on varsin niukasti. Tätä aihetta olisi tarpeellista tutkia enemmän.

Tutkimustiedolle on tarvetta myös siitä, miten ilmoitusmenettely on vaikuttanut tutkinnan laatuun ja edistänyt vaikeiden, harvinaisten tai tulkinallisten rikosasioiden selvittämistä. (Juutinen 2021, 102) Viharikokset kuuluvat syyttäjälle ilmoitettaviin rikosasioihin. Poliisihallitus on antanut ohjeen Syyttäjälle ilmoitettavat rikosasiat ja pakkokeinot (POL2023-55661) esitutkintalain 5 luvun 1 §:n mukaisista ilmoitusvelvollisuuden piiriin kuuluvista rikosasioista. Ohjeen mukaan syyttäjälle on ilmoitettavat rikosasiat, jolla epäillään olevan poliittinen tai rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 mom. 4 kohdan mukainen motiivi. (Esitutkintalaki 805/2011; Poliisihallitus 2023b, 4; Rikoslaki 39/1889)

Kun syyttäjälle on ilmoitettu tutkittavaksi tulleesta rikoksesta, on tutkinnanjohtajan huomioitava velvollisuutensa kuulla syyttäjää ennen esitutkinnan päättämistä. Yhteistyön tarkoitus on selvittää syyttäjän kanta esitutkinta-aineiston riittävyteen. Syyttäjän on osallistuttava esitutkintaan siinä määrin, että hän voi varmistua esitutkinnassa selvitetyistä seikoista ja niiden riittävydestä. Esitutkintayhteistyössä tehdyt päätökset ja linjaukset kirjataan tutkintamuistioon, ellei käytetä tutkintasuunnitelmaa.

Valtakunnansyyttäjän päättäessä syytteen nostamisesta julkaistun viestin sisältöön perustuvasta virallisen syytteen alaisesta rikoksesta sekä tällaiseen rikokseen liittyvästä päätoimittajarikkomuksesta hän määrää samalla myös siitä, kenen on ajettava syytettä. Näitä rikosnimikkeitä ovat esimerkiksi Kiihottaminen kansanryhmää vastaan -rikos ja sen törkeä muoto (Rikoslaki 39/1889 11 luku 10§ ja 10a§). Esitutkinta voidaan kuitenkin aloittaa heti ja syyttäjä hakee poliisin tekemän ennakoilmoituksen jälkeen niin kutsutun seurantamääräyksen valtakunnansyyttäjän virastosta.

Poliisihallitus on antanut ohjeen Esitutkinnan priorisointi ja päätöksenteko (POL-2023-68548) esitutkinnan kiireellisyyden ja priorisoinnin tueksi (Poliisihallitus 2023c). Viharikokset ovat esitutkintalain mukaan kiireelliseksi säädettyjä, jos asianomistaja on alle 18-vuotias ja epäilty rikos on asianomistajaan kohdistunut seksuaalirikos tai asianomistajan henkeen, terveyteen, vapauteen, yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan

kohdistunut rikos, tai asianomistajaan kohdistunut ryöstö- tai kiristysrikos (Esitutkintalaki [805/2011](#)). Muiden viharikosten osalta tulee tehdä arvio, ovatko ne luonteeltaan sellaisia, joissa tulisi viivytystä/välittömästi aloittaa tutkintatoimenpiteitä. Tällä tarkoitetaan niitä tutkintatoimenpiteitä, jotka tulee tehdä ennen muita toimenpiteitä ja joiden tavoitteena on muun muassa rikoksen selvittämisen turvaaminen ja lisävahinkojen estäminen. Pääsääntöisesti mitä törkeämmästä ja ankarammin rangaistavasta rikosepäilystä on kysymys, sitä nopeammin tutkintatoimenpiteet on yleensä aloitettava. Vastaavasti viivytystä edellyttävät rikosasiat, joissa asianomistaja on haavoittuvassa asemassa oleva. Lisäksi on otettava huomioon, että rikoksen tekeminen vihamotiivista voi ilmentää niin vahingollista tekoa asianomistajalle, että tutkintatoimenpiteet on aloitettava viivytystä. ([Poliisihallitus 2023a](#), 8)

Syyttäjä lopulta päättää, syytetäänkö epäilty viharikoksesta ja tarvitaanko lisätodisteita epäillyn rikoksen vihaelementeistä. Syyttäjä voi vaatia koventamista prosessin kaikissa vaiheissa. Joissain tapauksissa on selvää, että on syytä epäillä vihamotiivin olevan ainakin osa motiivia. Viharikosindikaattorien lisäksi vihamotiivin ja merkkien/symbolien yhteyden tunnistamiseksi asiantuntijoiden konsultointi saattaa olla tarpeen. ([Aaltonen ym. 2019](#), 21-22, 24)

Viharikososaaminen rikosprosessissa

Viharikosten tunnistamiseen näyttää liittyvän ongelmia pitkin koko rikosprosessia. Edes käräjäoikeus ei näytä olevan tästä poikkeus. Koventamisperusteen edellytyksiä ei ole aina käsitelty riittävästi eikä aina tunnistettu kattavasti. Siksi viharikostutkinnan erikoistuminen poliisissa, syyttäjälaitoksessa ja mahdollisesti myös tuomaristossa voisi tehostaa viharikosten vastaista työtä ja parantaa sen laatua. Ilmoitusmenettelyn tehokkuutta viharikostorjunnassa heikentävät viharikosten tunnistamiseen liittyvät vaikeudet ja rikosten esikäsittelytoimintaan liittyvät seikat. Vaikka poliisin tekemistä esitutkintapöytäkirjoista käy usein ilmi viite viharikosmotiivista, tutkinnassa vain pienessä osassa vihamotiivi tulee selvitettyksi ([Juutinen 2021](#), 63)

Kun kyseessä oli kiihottaminen kansanryhmää vastaan, vihamotiivin selvittäminen otetaan käytännössä aina huomioon kuulusteluissa. Kun verkossa tapahtuneiden kiihottamisrikosten tutkinnasta on vastannut pääsääntöisesti yksi niihin erikoistunut tutkintaryhmä, sen osaaminen näkyy myös tutkinnan tuloksissa. Myös syyttäjän erikoistuminen voi vahvistaa poliisin ja syyttäjän välistä yhteistyötä. Koska kiihottamisrikoksissa syyteoikeus on valtakunnansyyttäjällä, häneltä voidaan luonnollisesti odottaa osaamista tähän. ([Juutinen 2021](#), 63, 102)

Raportti kyselystä

Kyselyn johtopäätökset

Vuonna 2021 transjärjestöjen laatiman kyselyn tulokset vahvistavat kuvaa ongelmista, joita on havaittu muissakin tutkimuksissa:

- Rikoksiin on sisältynyt käsittämätön määrä sukupuolivähemmistöihin kohdistuvaa vihaa
- Poliisiin ei luoteta, ja tapauskertomusten perusteella siihen vaikuttaa olevan perusteita.
- Viharikosten aliraportoinnille löytyy syitä, jotka liittyvät sekä
 - asianomistajan haavoittuvaan asemaan että
 - sitä vaikeuttavaan poliisin asenteeseen ja osaamisen puutteeseen.
- Osaamattomuus vaikutti toistuvan rikosprosessin myöhemmissä vaiheissa.

Kysely on tehty vuonna 2021, jolloin poliisin ohjeita viharikosten tunnistamiseen ja kirjaamiseen ei ollut vielä täsmennetty. Onko tilanne parantunut, ja miten paljon, selviää tulevista tutkimuksista. On oletettavaa, että riittävän osaamisen kertyminen ja asenteiden muutos tässä asiassa ottaa vielä aikansa.

Kyselyn menetelmäkuvaus

Kysely tehtiin nettikyselynä, jota levitettiin kesällä 2021 transjärjestöjen sivustoilla. Vastaaminen oli näin ”valikoivasti satunnaista”, eikä täyttänyt tilastotieteellistä otoksen kriteeriä. Tällaista otannan tulosta kutsutaan *näytteeksi*.

Taustatiedoksi kysyttiin vastaajan sukupuolta väittämin:

- Olen nainen tai transfeminiini.
- Olen mies tai transmaskuliini.
- Olen intersukupuolinen.
- En ole mikään yllä kuvatuista.
- En halua kertoa.

Vastaajille esitettiin lista rikosnimikkeitä, joihin oli liitetty kuvaus nimikettä vastaavasta teosta. Kustakin nimikkeestä pyydettiin kertomaan, onko vastaaja joutunut tällaisen rikoksen uhriksi kerran, useammin kuin kerran yhden henkilön taholta vai eri kerroilla eri henkilöiden taholta. Vastausten vähäisyyden takia analyysi tehtiin tarkkuudella on kokenut – ei ole kokenut.

Sama vastaaja saattoi näin kertoa monista eri itseensä kohdistuneista rikoksista. Vastaajille annettiin mahdollisuus kertoa tapahtumista tarkemmin. Tässä raportissa ne on anonymisoitu kertomalla niistä vain kuvailevalla tasolla.

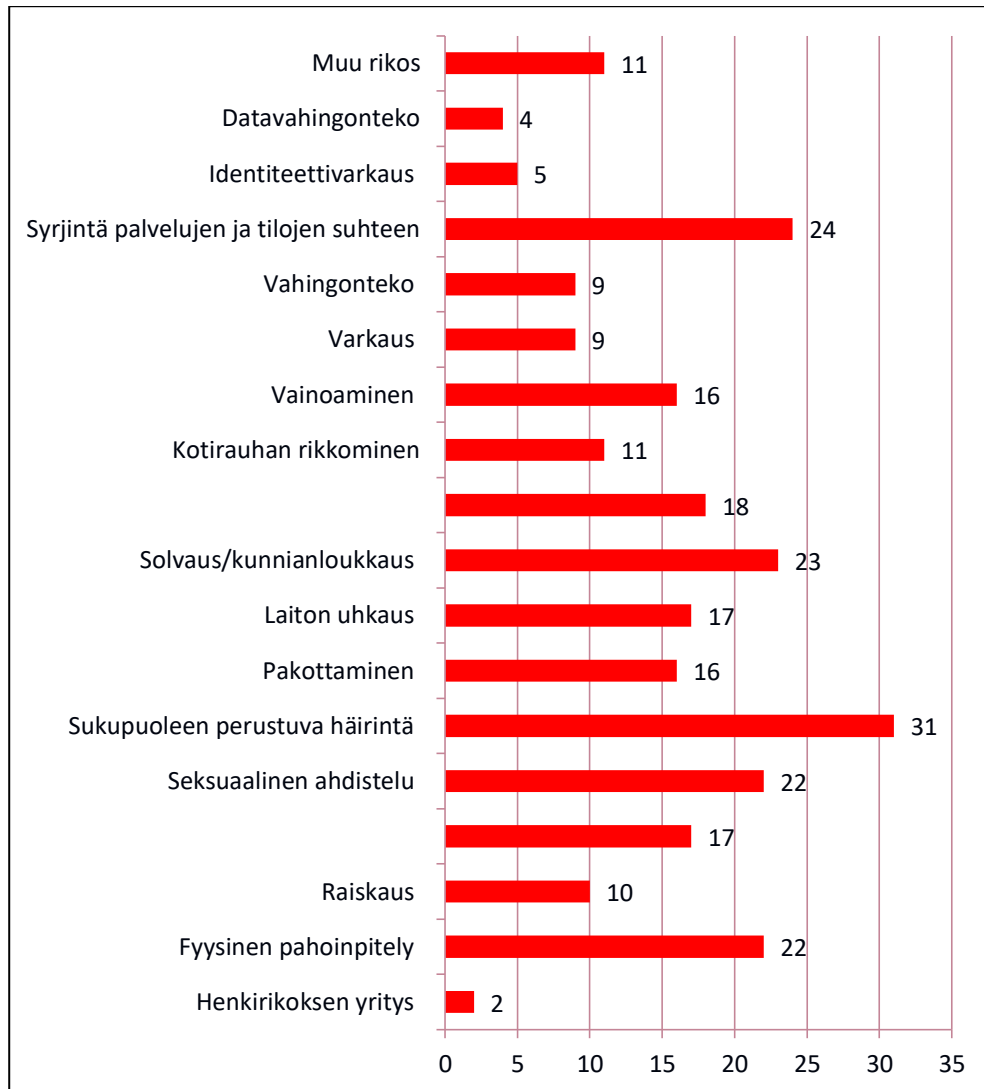
Kysely ei erotellut, tapahtuivatko ne saman tapahtuman yhteydessä. Joidenkin tapauskuvausten perusteella kävi ilmi eri tekojen liittyminen samaan tapahtumaan.

Vastauksista laskettiin frekvenssit eri rikostyypeille. Rikostyypeille laskettiin merkitsevyydet χ^2 -testillä eri sukupuolikategorioiden suhteen.

Kyselyn luotettavuutta ja edustavuutta heikentää se, että vaikka kysymyksiin oli liitetty rikostyyppien teonkuvaus, vastaajat ovat saattaneet nimetä kokemiaan rikoksia eri kriteerein, mitä tuomioistuimet olisivat tehneet. Tästä syystä tulokset ovat vain varsin suuntaa antavia.

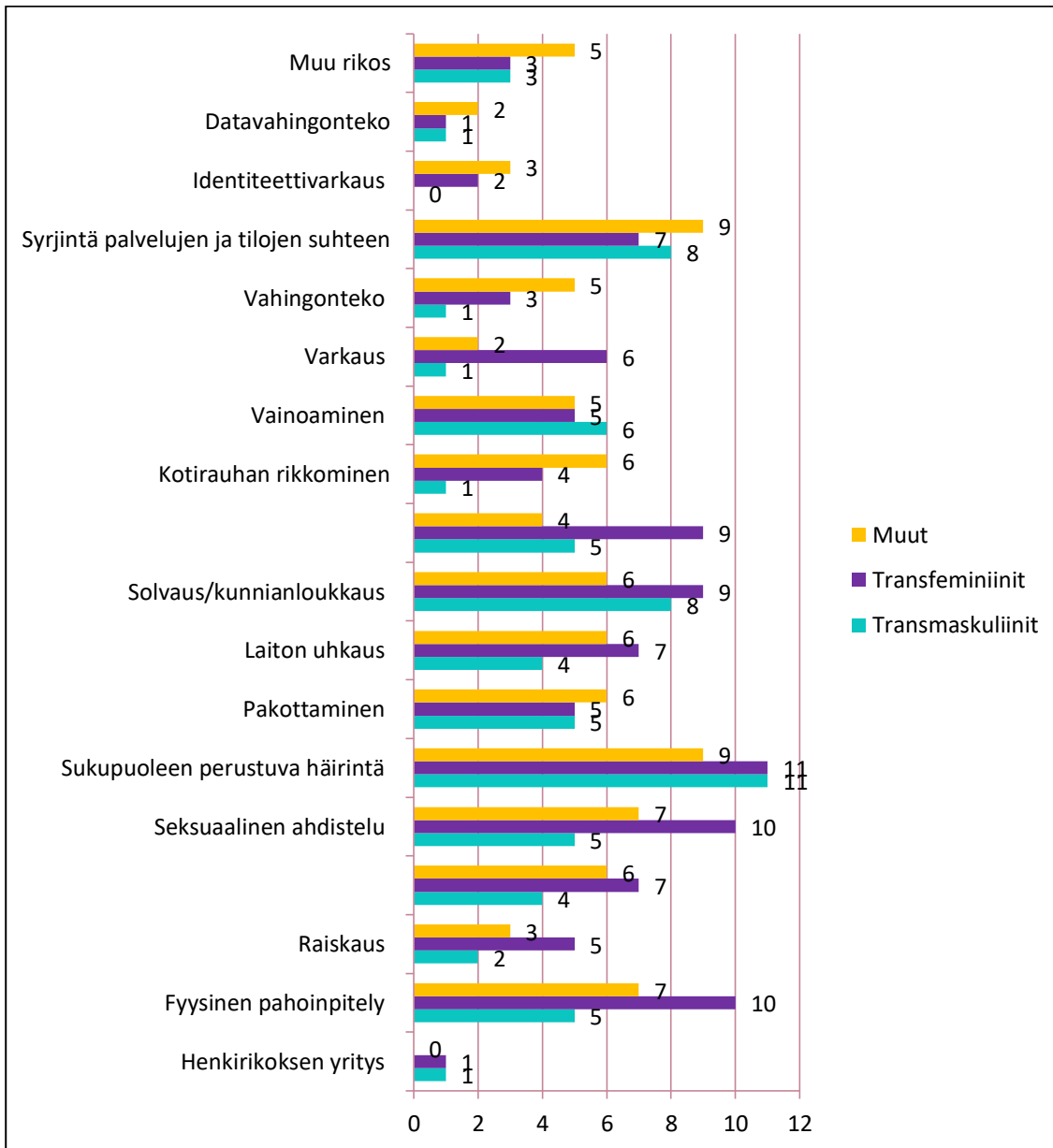
Kyselyn tulokset

Kuviossa 1 on listaus kaikkien 33 vastaajan ilmoittamista itseen kohdistuvista viharikoksista rikostyypeittäin. Lukuja tulkitessa on syytä muistaa, että sama vastaaja saattoi ilmoittaa useita tekoja, ja sama tapahtuma saattoi sisältää useita rikosnimikkeitä.

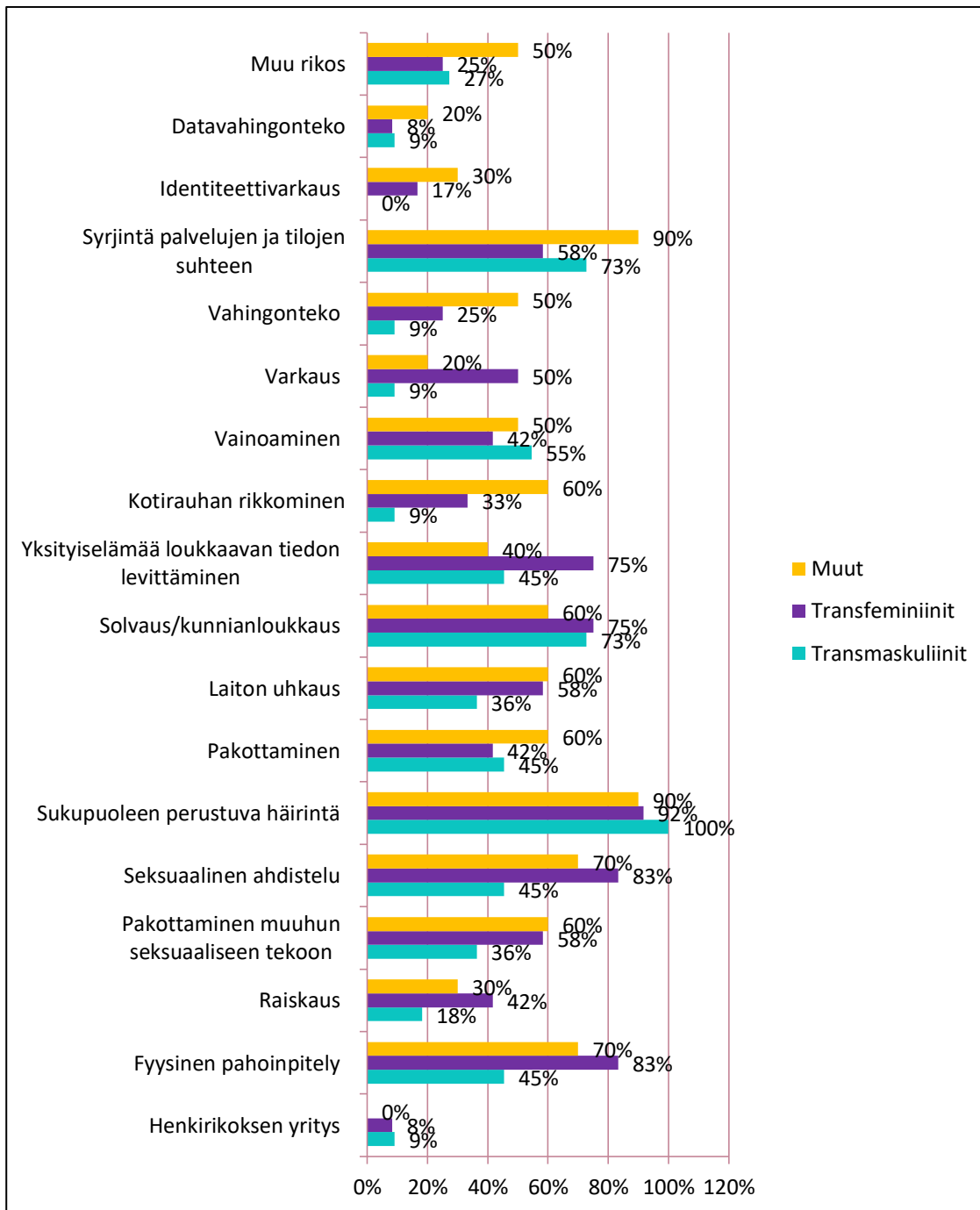

Kuvio 1. Kaikkien vastaajien raportoidut rikostyyppien lukumäärät.

Rikostyyppit jakautuvat jossain määrin eri tavoin riippuen siitä, mitä sukupuolivähemmistön osaa vastaajat edustavat (kuviot 2 ja 3):

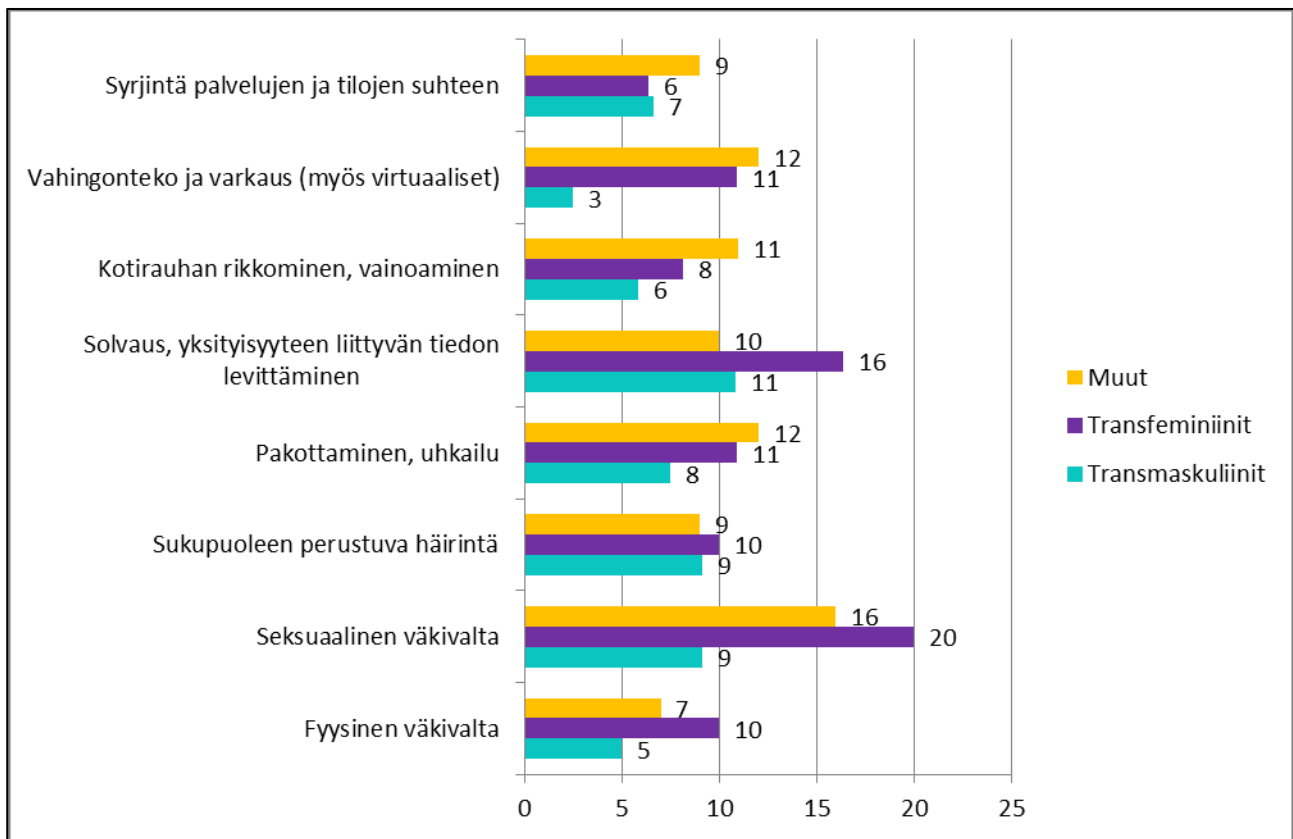

Kuvio 2. Vastaajien raportoidut rikostyyppien lukumäärät sukupuoli-identiteettien perusteella jaoteltuna.

Kuvio 3. Vastaajien raportoidut rikostyyppien prosenttiosuudet sukupuoli-identiteeteittäin.

Kun rikostyyppi on niputettu vähän isommiksi kokonaisuuksiksi ja vastausten määrä normeerattu 10 vastaajaa/rikostyyppi kohti, tulokset ovat kuvion 4 mukaiset.

Kuvio 4. Vastaajien raportoimat rikostyyppien lukumäärät isommiksi kokonaisuuksiksi yhdistettynä sukupuoli-identiteettien perusteella jaoteltuna.

Näin ryhmiteltynä transmaskuliinien kokemien rikosten osuus on muita ryhmiä vähäisempää vahingonteon ja varkauksien ($p = 0,019$) ja seksuaalirikosten ($p = 0,023$) kohdalla. Transfeminiinit olivat kokeneet muita enemmän seksuaalirikoksia, mutta ero ei ole tilastollisesti merkitsevä ($p = 0,081$).

Vastaajia pyydettiin kuvaamaan yhtä heihin kohdistunutta viharikosta. Tässä esimerkkejä niistä:

- pahoinpitely, esimerkiksi käsiksi käyminen ravintolassa
- käsiksi käynti, koska uhri ei ollut pukeutunut "kuten pitää"
- vapaudenriisto
- hakkaamisella, tappamisella tai muulla väkivallalla uhkaaminen sosiaalisessa mediassa ja tosielämässä
- seksuaalinen väkivalta, esimerkiksi pakottaminen peniksen suuhun ottamiseen - uhreja oli jopa yritetty "eheyttää" seksuaalisen teon kautta.
- huutelut kaupungilla ja julkisissa kulkuneuvoissa
- uhkaava häirintä ja lähentely ja seuraaminen miesjoukolla
- rahan varastaminen asuntoon murtautumisen yhteydessä
- omaisuuden tarveleminen
- kotirauhan rikkominen
- yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen
- henkilötietojen jakaminen sosiaalisessa mediassa uusnatsien sivuilla ja kehoitus antaa "opetus"

Henkirikoksen yrityksistä ei ollut teonkuvauksia.

Vastaajia pyydettiin kuvaamaan perustetta sille, että he pitivät sitä viharikoksena, mikä varmistaa, että sellainen motiivi oli olemassa. Vastauksissa oli esimerkiksi voimakkaan transviihamielisiä, seksuaalista häirintää ja väkivaltaa painottavia kommentteja, joissa vihamotiivi ei jäänyt epäselväksi.

Viihamotiivikohtaan vastanneista 25 vastaajasta viisi oli tehnyt rikosilmoituksen ja loput 20 jätti sen tekemättä (taulukko 1).

	Tein tapahtumasta tutkintapyyntöä poliisille	En tehnyt tapahtumasta tutkintapyyntöä poliisille ensisijaisesti siksi, että en uskonut sitä otettavan tosissaan	En tehnyt tapahtumasta tutkintapyyntöä poliisille ensisijaisesti siksi, että pelkäsin loukkaavaa tai syrjivää käytöstä poliisilta	En tehnyt tapahtumasta tutkintapyyntöä poliisille ensisijaisesti siksi, että pidin tapausta vähäpätöisenä	En tehnyt tapahtumasta tutkintapyyntöä poliisille muusta syystä.
Mies tai transmaskuliini	2	1	2	1	3
Nainen tai transfeminiini	3	5	0	0	1
Muut	0	1	2	1	3
Yhteensä	5	7	4	2	7

Taulukko 1. Vastaukset tehdyistä tutkintapyyntöistä sukupuoli-identiteettien perusteella eroteltuna

Muut syyt sille, että vastaaja ei ole tehnyt rikosilmoitusta olivat seuraavanlaisia:

- asia hoidettiin työorganisaation avustuksella
- ahdistelun kokeminen joka-/arkipäiväiseksi
- uskonpuute siihen että poliisia kiinnostaisi naisiin, erityisesti transnaisiin kohdistuva väkivallalla uhkailu yms. uhkaavat tilanteet
- kokemus siitä, että aiemmatkin rikosilmoitukseni ovat jääneet tutkimatta
- käsitys siitä, että prosessin vieminen eteenpäin olisi työläämpää verrattuna hyötyyn, minkä siitä saisi.
- tiedonpuute siitä, mistä pitäisi tehdä tutkintapyyntö, erityisesti alaikäisenä
- näyttöongelmat:
 - tekijän poistuminen paikalta
 - silminnäkijöiden epäluotettavuus päihtymystilan ja/tai asenteen takia
 - tapahtuman nopeus
- hyödyn katsominen vähäiseksi mahdollisten haittojen rinnalla
 - esim. pelko tilanteen pahenemisesta, koska rikosilmoitus yllyttäisi uhkaajaa entisestään.

Viidestä rikosilmoituksesta kaksi johti rikostutkintaan, joissa kummassakaan ei kirjattu vihamotiivia (taulukko 2).

	Ilmoitukseni poliisille ei johtanut tutkintaan.	Ilmoitukseni poliisille johti tutkintaan ilman viharikosmotiivin kirjaamista.
Mies tai transmaskuliini	1	1
Nainen tai transfeminiini	2	1
Muut	0	0
Yhteensä	3	2

Taulukko 2. Vastaukset rikosilmoituksen johtamisesta rikostutkintaan sukupuoli-identiteettien perusteella eroteltuna.

Poliisin suhtautuminen ilmoituksiin ja niiden tekijöihin ei ollut aina asianmukaista. Olettamana saattoi olla, että transihminen haluaa itse olla väkivaltaisen seksuaalisen teon kohteena – jopa julkisella paikalla. Toinen, seksuaalirikoksissa muutenkin yleinen olettama oli, että ilmoitus tehdään siksi, että uhri on ollut ensin itse halukas, mutta muuttanut syystä tai toisesta mieltään. Mukaan mahtui myös väärin sukupuolittaminen, ja jopa siitä huomauttamisesta seurannut poliisin seksuaalista häirintää sisältänyt voimatoimi.

Vastaajat raportoivat vain kahdesta tutkintaan johtaneesta tapauksesta, joista yksi johti syytteeseen (taulukko 3). Silloinkaan syytteeseen ei ollut kirjattu vihamotiivia.

	Tutkinta ei johtanut syytteeseen.	Tutkinta johti syytteeseen, jossa ei ollut vihamotiivia kirjattuna.
Mies tai transmaskuliini	0	1
Nainen tai transfeminiini	1	0
Muut	0	0
Yhteensä	1	1

Taulukko 3. Vastaukset rikostutkinnan johtamisesta syytteeseen sukupuoli-identiteettien perusteella eroteltuna.

Yhtään kommenttia varsinaisista syyteharkinnasta ei ollut. Yksi vastaaja kertoi, ettei onnistunut saamaan uhkausviestejä lähettelleelle ahdistelijalleen lähestymiskieltoa.

Syyteeseen johtanut tapaus johti myös tuomioon ilman vihamotiivin kirjaamista (taulukko 4).

	Syyte ei johtanut tuomioon.	Syyte johti tuomioon, jossa ei ollut vihamotiivia kirjattuna rangaistuksen perusteena.
Mies tai transmaskuliini	0	1
Nainen tai transfeminiini	0	0
Muut	0	0
Yhteensä	0	1

Taulukko 4. Vastaukset syytteen johtamisesta tuomioon sukupuoli-identiteettien perusteella eroteltuna.

Tarkempia kommentteja tuomioista ei ollut.

Suosituksia viharikostutkinnan tehostamiseksi

Koska viharikosten aliraportoinnille on moninaisia syitä, myös keinot ongelmien ratkaisemiseksi ovat moninaiset. On itsestään selvää, että ehdotetut muutokset vaativat **resursseja**. Niiden varmistamiseksi on haettava tähän sopivia rahoituslähteitä. (Oikeusministeriö 2019, 9)

Lainsäädäntö

Lainsäädännössä tilanne on parantunut vähän, kun rikoslain rangaistuksen koventamisperustetta koskevaan lainkohtaan lisätään maininta sukupuolesta (Oikeusministeriö 2019, 11). Tämä ei kuitenkaan riitä, ellei poliisien tietoisuutta varmisteta siitä, että se koskee myös sukupuolivähemmistöjä. Verkkoalustojen vastuuta torjua vihapuhetta tulisi lisätä lainsäädännön ja yhteistyön keinoin (Oikeusministeriö 2019, 24).

Inklusiivinen viharikosprosessi

Kaikilla poliisihenkilöillä pitäisi olla jo tasa-arvolain vaatimusten perusteella kyky kohdata sukupuolivähemmistöihin kuuluvat asiakkaat ilman, että asiakkaan identiteetti haittaa asian hoitamista (THL). Kysely osoittaa, että tämä ei toteudu kaikilla ja kaikkialla.

Kun sukupuolivähemmistöön kuuluva joutuu identiteettinsä takia rikoksen kohteeksi, kynnys ilmoittaa siitä on yleensä korkea. Siksi hän on voinut pohtia jo pitkään, uskaltaako tehdä koko ilmoitusta, onko siitä ylipäättään hyötyä. Poliisin heikon maineen takia ilmoituksen teko voi olla itsessään pelottava tapahtuma. On siis syytä ottaa ilmoitus tosissasi eikä vähätellä sitä ilmoittajalle, saati sitten pitää lähtöolettamana ilmoittajan itsensä aiheuttaneen tilanteen.

Asioidessaan poliisin kanssa ihmisellä on oikeus tulla kohdelluksi ilmaisemansa sukupuolen edustajana. Kenelläkään ei ole velvollisuutta selittää omaa sukupuoltaan kenellekään toiselle ihmiselle, ei myöskään viranomaisille.

Käytetty kieli ja rakenteet voivat olla ulossulkevia jo ennen kohtaamista palveluissa (Telakivi 2019, 11; THL). Oikeusministeriön julkaisema tilannearvio seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta Suomessa 2021 suosittaa sateenkaari-ihmisille ja heidän läheisilleen kohdennetun viestinnän kehittämistä viharikoksiin ja -puheeseen tarjolla olevista tuki- ja neuvontapalveluista. (Pihlajamaa 2021, 63)

Sukupuolivähemmistöt on syytä ottaa huomioon myös tiloissa, joissa he osallistuvat rikosprosessin käsittelyyn. Tämä edellyttää sukupuolen moninaisuuden huomioivia (THL), ei-binäärien/muunsukupuolisten kohdalla sukupuolittamattomia wc-tiloja.

Viranomaisilla, joiden vastuulla on rikoksen uhriksi joutuneen ihmisen oikeuksien suojeleminen rikosprosessissa, olisi syytä olla myös perustiedot asiakkaan mahdollisen akuutin tai traumaperäisen stressireaktion vaikutuksista prosessin kulkuun. Vaikka ei ole kyse varsinaisesta hoidosta, reaktioiden ymmärtäminen parantaa rikosprosessia, ja turvallinen tapa käsitellä asioita vähentää riskiä reaktioiden voimistumiselle (Rantamäki 2022, 15).

Erityinen haaste on neurokirjoon kuuluvan rikosilmoituksen tekijän kohtaaminen. Poliisin pitäisi osata

- tunnistaa tilanne,
- viestiä rauhallisesti ja johdonmukaisesti,
- vastata asiallisesti asiakkaan mahdollisesti esittämiin tarkentaviin kysymyksiin,
- tarjota aikaa vastata omassa tahdissa,
- pitää tarvittaessa taukoja,
- tarjota aistikuormituksen kannalta rauhallista tilaa ilmoituksen tekemiselle,
- olla vähättelemättä asiakkaan aistikuormitusta.

(Autismisäätiö 2020, 15)

Siksi kaikille poliisin asiakastyötä tekeväälle henkilöstölle on syytä taata näistä asioista perusosaaminen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo välttämättömäksi, että viharikoskoulutusta tarjotaan riittävästi ja että poliisien edellytetään osallistuvan siihen. On olennaista, että Poliisihallitus, poliisilaitosten johto sekä

Poliisiammattikorkeakoulu korostavat viharikoksia koskevan koulutuksen ja viharikosten tunnistamisen sekä tehokkaan tutkinnan tärkeyttä. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2022, 27-28)

Yksi muissa maissa toteutettu ratkaisu inklusiivisuuden ja viharikososaamisen takaamiseen on seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin erikoistunut yksikkö, jonne ilmoitukset ohjataan. Sähköinen rikosilmoitus helpottaisi tapausten ohjautumista sinne.

Joissakin maissa osaamista on keskitetty seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluville poliiseille. Esimerkiksi Hollannissa sateenkaaripoliisien *Roze in Blauw* -järjestöön kuuluvat ottavat vastaan ja selvittelevät sukupuolivähemmistöihin kohdistuvia rikoksia (Politie). Tapa on koettu sekä inklusiiviseksi että myös tutkinnan kannalta tehokkaaksi.

Poliisin lisäksi syyttäjien ja tuomarien ja muiden viranomaisten koulutukseen on sisällytettävä tietoa ennakkoluuloista, rakenteellisesta syrjinnästä, tasa-arvosta, yhdenvertaisuudesta, vihapuheesta ja viharikoksista (Oikeusministeriö 2019, 14)

Viharikoksen uhrin rinnalla tukeminen

Keskeinen ongelma sukupuolivähemmistöihin kuuluviin kohdistuvien viharikosten selvittämisessä on rikoksen uhrin korkea kynnyks viedä asiaansa eteenpäin. Väyliä, joita pitkin sen voisi tehdä, on monia, mutta vähäiset voimavarat ja toisaalta pelko epäonnistumisesta estävät usein edes yrittämästä. Tilanteen parantamiseksi on syytä

- koota tietoa uhrien käytettävissä olevista tukipalveluista
- laatia viharikosten kohteille kohdennettua materiaalia ja viestintää
- kannustaa erilaisia tukipalveluita tuomaan esille, että niihinkin soittaessa voi puhua viharikoksista ja vihapuheesta – tämä edellyttää, että näissä palveluissa on vaadittava osaaminen

(Oikeusministeriö 2019, 14)

Rikosuhripäivystys (Riku) on periaatteessa hyvä paikka ottaa yhteyttä. Sen lisäksi, että kaikki eivät ole siitä tietoisia, sitä ei ole aina koettu sensitiiviseksi. Tilannetta on parannettu omalla sateenkaari-ihmisille omistetulla sivulla Rikun kotisivuilla. Tukihenkilöiden koulutus edelleen hallitsemaan tämänkin asian auttaa osaltaan asiaa.

Sateenkaaripoliisit voisivat myös olla rikosilmoituksen inklusiivisia vastaanottajia sukupuolivähemmistöihin kuuluviin kohdistuneissa viharikoksissa. (Hämäläinen 2021, 33).

Maailmalla annetaan tukea viharikosten uhreille eri tavoin. Joissakin maissa se on sateenkaarijärjestöjen vastuulla. Suomessakin tukea voi saada ainakin jossain määrin valtakunnallisilta ja paikallisilta sateenkaarijärjestöiltä. Joissakin tukena toimivat voittoa tuottamattomalla periaatteella toimivat juristit.

Viharikoksen ja vihapuheen kohteeksi joutuvia voidaan tukea myös yhteisö- ja verkostotoiminnalla. Yhteyksiä voisi olla samalla sekä potentiaalisiiin viharikoksiin syyllistyviin että uhreina usein oleviin ryhmiin. Tätä voitaisiin toteuttaa esimerkiksi moniammatillisten ankkuritiimien tai kautta yhteisöille nimettyjen

yhteyspoliisien kautta. Verkkopoliisitoiminta tukee seurantaa, tiedon jakamista ja on yhteydenottoväline. Tämä voidaan yhdistää jalkautuneeseen nuorisopoliisitoimintaan. (Hämäläinen 2021, 19-22, 24, 27) Olipa tukimuoto mikä tahansa, tuen antajalla pitäisi olla valmiudet ohjata uhri tarvittaessa myös tilanteen vaatimien sosiaali- ja terveystalveluiden piiriin.

Uhri miettii luonnollisesti itsekseen moneen kertaan, mitä hänelle on tapahtunut. Tässä auttaisi verkossa oleva, vihamotiivi-indikaattoreihin ja yksinkertaiseen algoritmiin tai tekoälyyn perustuva sovellus jossa voisi arvioida omaa tapaustaan, ja joka

- antaisi suuntaa antavan analyysin tapahtuman statuksesta,
- ehdottaisi sopivia väyliä rikosasian teenpäin viemiseen,
- ehdottaisi sopivia yhteistyötahoja tueksi.

Poliisi voisi toimia aloitteellisesti kertomalla viharikosprosessista ja siihen liittyvistä tukimuodoista esimerkiksi Pride-tapahtumissa. Luottamusta poliisiin paikallisella tasolla lisäksi myös se, jos sateenkaariyhteisölle olisi nimetty oma yhteyspoliisinsa.

Viharikosten kirjaus

Vuonna 2021 julkaistussa Poliisiammattikorkeakoulun selvityksessä poliisille suositeltiin muun muassa viharikosluokituksen pakollista käyttöä rikosilmoituksen kirjauksen yhteydessä, esitutkintayhteistyön tehostamista, poliisin kuulusteluohjeistuksen päivittämistä sekä erikoistumisen tukemista poliisissa, syyttäjälaitoksessa ja mahdollisesti tuomaristossakin (Juutinen 2021, 63; Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2022, 27). Viharikosten luokittelussa tunnistamisen pitäisi perustua indikaattoreihin, joiden perusteella luokittelu voisi tapahtua automaattisesti (Oikeusministeriö 2019, 23-24).

Viharikosprosessin laadun varmistamiseksi viharikoksia koskevaa oikeuskäytäntöä tulisi seurata systemaattisesti (Pihlajamaa 2021, 63).

Tutkimus ja sen hyödyntäminen

Tutkimusta ja sen hyödyntämistä voidaan tehostaa nykyisestä paljon tehokkaammin. Kansallisiin säännöllisiin väliajoin toteuttaviin tutkimuksiin voitaisiin liittää viharikoksiin ja vihapuheeseen liittyviä kysymyksiä (esim. Kouluterveyskysely, kansalliset uhritutkimukset). Poliisin vuosittaisen viharikosraportin tiedot tulisi jalkauttaa alueellisille ja paikallisviranomaisille sekä muille keskeisille toimijoille vuoropuhelun mahdollistamiseksi (Oikeusministeriö 2019, 19). Tietoa oikeusprosessin eri vaiheista tulisi lisätä, ja sen tueksi tulisi kehittää mahdollisuus seurata rikosjutun etenemistä sähköisesti ns. *track my case*-menettelyllä (Oikeusministeriö 2019, 21).

Uhrien tuen tarpeita tulisi selvittää, esim. siitä, miksi uhreja ei ohjaudu tukipalveluihin. Tässä tulisi hyödyntää myös kansalaisyhteiskunnan keräämää tietoa viharikoksista (Oikeusministeriö 2019, 19)

Näyttäisi olevan tarvetta tutkimustiedolle siitä, miten ilmoitusmenettely on vaikuttanut tutkinnan laatuun ja edistänyt vaikeiden, harvinaisten tai tulkinnallisten rikosasioiden selvittämistä. (Juutinen 2021, 63) Oikeusministeriön tekemässä kyselyssä korostui tarve tarkemman tiedon keräämiselle erityisesti transihmisten viharikoskokemuksista ja niiden yleisyydestä, joita tulisi tarkastella myös transihmisten sisäiset erot huomioiden. Yleisesti ottaen viharikollisuuden tilastointia pidetään nykyisin puutteellisena. (Pihlajamaa 2021, 61)

Poliisin tietoon tullutta viharikollisuutta tilastoidaan usein päärikoksen mukaan. Viharikosseurannassa käytetty määritelmä päärikoksesta ei näyttäisi olevan vertailukelpoinen Tilastokeskuksen eikä Polstatin (poliisin tilaston valtakunnallinen tulostietojärjestelmä) kanssa. Siksi tuleviin raportteihin tulisi lisätä muiden tilastointiorganisaatioiden käyttämä yhdenmukainen tilastointiyksikkö. (Juutinen 2021, 102; Pihlajamaa 2021, 63)

Transihmisiin kohdistuvan viharikollisuuden yleisyyttä ja erityispiirteitä olisi syytä kartoittaa erikseen. Lisäksi viharikoksia ja -puhetta koskevat kysymykset olisi syytä sisällyttää aiempaa vahvemmin osaksi Kouluterveyskyselyä ja muita kansallisen tiedonkeruun kanavia. (Pihlajamaa 2021, 64)

Suosituksia viharikososaamisen varmistamiseksi rikosprosessissa

Viharikoksia tutkiessa on tehokkaaksi osoittautunut niihin erikoistunut tutkintaryhmä (Hämäläinen 2021, 28). Koska tutkinta ei automaattisesti ohjautu sellaiselle, erityisesti tutkinnanjohtajille tarvittaisiikin koulutusta viharikosten tunnistamiseen (Hämäläinen 2021, 29).

Kaikille rikosprosessiin osallistuville viranomaisille tarvitaan perustiedot seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä ja perusvalmiudet viharikosten tunnistamiseen ja yhdenvertaiseen käsittelyyn antava koulutus. (Hämäläinen 2021, 23, 31; Pihlajamaa 2021, 63).

Tässä tulisi tukea poliisien osallistumista kansainvälisiin viharikoksia käsitteleviin koulutuksiin osana poliisiorganisaation tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia. (Pihlajamaa 2021, 63)

Vaihtoehdot rikosprosessille

Varsinaisen rikosprosessin rinnalle on mietitty vaihtoehtoisia keinoja viharikosten käsittelyyn. Yksi näistä harkituista on ollut viharikosten **sovittelun** käyttö rikosprosessin sijasta (Hämäläinen 2021, 29; Oikeusministeriö 2019, 21, 24). Tässä on vaarana se, että uhri pyritään ohjaamaan sovitteluun silloinkin, kun tekijä voi jatkaa uhrin vainoamista. Tämä seikka ei aina ilmene, jos vainoamisesta ei ole aiempaa näyttöä.

Lähteet:

Aaltonen, Milla, Illman, Mika, Mantila, Anu (2019). Tietoa ja tapausesimerkkejä vihapuheesta ja viharikoksista – käsikirja lainkäyttäjille. Oikeusministeriön julkaisuja

<https://yhdenvertaisuus.fi/documents/5232670/13949561/K%C3%A4sikirja+syytt%C3%A4jille+ja+tuomareille/e03c873a-e85d-a95e-e4cc-f677a55f4340/K%C3%A4sikirja+syytt%C3%A4jille+ja+tuomareille.pdf?t=1574668183000>

Autismiliitto. Perustietoa autismista. Verkkosivu.

<https://autismiliitto.fi/autismi/perustietoa-autismista/>

CEDAW (2021). Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. (CEDAW/C/FIN/CO/8). List of issues and questions in relation to the eighth periodic report of Finland. Committee on the Elimination of Discrimination against Women

<https://um.fi/documents/35732/0/List+of+issues+and+questions+in+relation+to+the+eighth+periodic+report+of+Finland.pdf/08ed5c23-9e4b-0462-7ca0-cdc06570ff00?t=1665467262887>

CPT (2024). Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment Concluding observations on the eighth periodic report of Finland. Committee against Torture. CPT/C/FIN/CO/8

<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g24/082/20/pdf/g2408220.pdf>

CRC (2023). Loppupäätelmät Suomen yhdistetyistä viidennestä ja kuudennesta raportista. Lapsen oikeuksien komitea

<https://um.fi/documents/35732/0/CRC+C+FIN+CO+5-6+fi+%281%29.pdf/f8e9c156-5172-0834-d6c7-201066cbc9f2?t=1691047057189>

ECRI (2010). Recommendation CM/Rec(2010)5 of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity. European Commission against Racism and Intolerance

[https://search.coe.int/cm#{%22CoEIdentifier%22:\[%2209000016805cf40a%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm#{%22CoEIdentifier%22:[%2209000016805cf40a%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]})

ECRI (2015). Yleinen politiikkasuositus nro 15 vihapuheen torjunnasta. Euroopan rasismin ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio.

<https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-on-combating-hate-speech-finn/16808b5b02>

ECRI (2019). Suomea koskeva raportti. Euroopan rasismin ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio. CRI(2019)38

<https://rm.coe.int/fifth-report-on-finland-finnish-translation-/1680972fa8>

Esitutkintalaki 805/2011

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110805>

Euroopan komissio (2024). Oikeusvaltiota koskeva vuosikertomus 2024 Luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa. Oheisasiakirja asiakirjaan ”Komission tiedonanto Euroopan Parlamentille, Neuvostolle, Euroopan Talous- ja Sosiaalikomitealle ja Alueiden komitealle: Oikeusvaltiota koskeva vuosikertomus 2024 - oikeusvaltiotilanne Euroopan unionissa”

https://commission.europa.eu/document/download/493fecf2-d834-4f41-9edb-5f1cc6d5cc47_fi?filename=59_1_58084_coun_chap_finland_fi.pdf

Euroopan Neuvosto (2010). Ministerikomitean suositus CM/Rec(2010)5 jäsenvaltioille toimista seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuoli-identiteettiin perustuvan syrjinnän torjumiseksi.

https://um.fi/documents/35732/48132/euroopan_neuvosto_ministerikomitean_suositus_cm_rec_2010_5_toimista_seksuaaliseen_suuntautumiseen_tai_sukupuoli_identiteettiin#:~:text=korostaa,%20ett%C3%A4%20seksuaaliseen%20suuntautumiseen%20tai%20sukupuoli%E2%80%90identiteettiin

Euroopan neuvosto (2020). Ministerikomitean päätöslauselma CM/ResCMN(2020)1 kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta Suomessa

https://um.fi/documents/35732/0/CM+Resolution+2020_fi.pdf/41e4b81e-807c-b458-388f-084ba58f942a?t=1585132631838

EU (2012). Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU, annettu 25 päivänä lokakuuta 2012, rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=celex%3A32012L0029>

FRA (2020). A long way to go for LGBTI equality. EU-LGBTI II. European Union Agency for Fundamental Rights.

https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-lgbti-equality-1_en.pdf

FRA (2024a). EU LGBTIQ survey III. LGBTIQ Equality at a Crossroads: Progress and Challenges. European Union Agency for Fundamental Rights.

https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2024-lgbtiq-equality_en.pdf

FRA (2024b). EU LGBTIQ survey III. LGBTIQ Equality at a Crossroads: Progress and Challenges Country Data – Finland. European Union Agency for Fundamental Rights

https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/lgbtiq_survey-2024-country_sheet-finland.pdf

FRA (2024c). LGBTI Survey Data Explorer. Verkkosivu. European Union Agency for Fundamental Rights

<https://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/2020/lgbti-survey-data-explorer>

Hakala, Venla (2023). Translasten ja –nuorten perheväkivaltakokemukset. Kriminologia 2/2023, 73-91

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta. HE 7/2021 vp

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_7+2021.pdf

Hämäläinen, Emilia 2021. Hyvät käytännöt viihatekojen tunnistamisessa ja ennalta estämisessä. Opas poliiseille ja sidosryhmille. Sisäinen turvallisuus. Sisäministeriön julkaisu 2021:7

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162969/SM_2021_7.pdf?sequence=4&isAllowed=y

ILGA-Europe (2023). Annual review of the human rights situation of lesbian, gay, bisexual, trans and intersex people in Europe and Central Asia, Brussels, ILGA-Europe-

https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/frr2024_finland_en.pdf

Illman, Mika (2012). Uudistunut säännös kiihottamisesta kansanryhmää vastaan. Asiantuntija-artikkeli. Edilex.

<https://www.edilex.fi/oikeus/89080002>

Itkonen, Siiri (2022). Sukupuolen moninaisuus autismikirjolla. Helsingin yliopisto. Kansanterveystieteen osasto

<https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/04b5bbe4-ff29-4533-8cfd-61be36de1762/content>

Jaskari, Onni, Keski-Rahkonen, Anna (2021). Vähemmistöstressi uhkana seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen terveydelle. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 2021;137(17):1781-8

<https://www.duodecimlehti.fi/duo16384>

Juutinen, Marko (2021). Viharikokset ja niiden käsittely rikosprosessissa. Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita 2021:18

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163254/OM_2021_18_SO.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kara, Sanna, Mikkola, Katri, Tuusa, Minna (2020). Neurokirjon henkilö epäiltynä tai syytettynä rikosoikeudellisessa järjestelmässä - Tietoa poliiseille, asianajajille, tuomareille ja syyttäjille. Autismisäätiö. Oikeusturva ja kuntoutus kuntoon 2020 –hanke.

https://www.autismisaatio.fi/media/infovihko_oikeusturva_2020.pdf

Pihlajamaa, Matti (toim.)Kohti sateenkaariystävällisempää Suomea; Tilannearvio seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta Suomessa 2021. Oikeusministeriön julkaisuja 2021:26

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163566/OM_2021_26_SO.pdf

Korhonen, Nita, Jauhola, Laura, Oosi, Olli, Huttunen, Hannu-Pekka (2016). ”Usein joutuu miettimään, miten pitäisi olla ja minne olla menemättä”. Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin. Oikeusministeriön julkaisu 7/2016

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76633/omso_7_2016_vipu-raportti_158_s.pdf?sequence=1

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>

Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä 460/2003

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030460>

Lehtonen, Jukka (2014). Ei-heteroseksuaalisten ja transnuorten kokemukset työelämästä. Työelämän tutkimus, 12(3), 302–308.

<https://journal.fi/tyoelamantutkimus/article/view/87149/46077>

Lehtonen, Jukka 2021. Heteronormative violence in schools : Focus on homophobia, transphobia and the experiences of trans and non-heterosexual youth in Finland. Helsingin yliopisto.

<https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/6530fa02-091b-4ca7-adff-7c6c0eaca597/content>

Lehtonen, Jukka, Majlander, Satu, Sares-Jäske, Laura, Jehkoi, Aino, Luopa, Pauliina (2024). Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien 8.- ja 9-luokkalaisten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2019–2023. Tutkimuksesta tiiviisti 13/2024. THL.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/148638/URN_ISBN_978-952-408-279-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Majlander, Satu, Lehtonen, Jukka, Luopa, Pauliina, Sares-Jäske, Laura, Teräsaho, Mia, Vihtari, Johanna, Nenonen, Tellervo, Hyvärinen, Anni, Klemetti, Reija (2022). Sateenkaarinuoret poikkeusaikana. Teoksessa Kekkonen, Marjatta, Gissler, Mika, Känkänen, Päivi, Isola, Anna-Maria (toim.) *Poikkeuksellinen nuoruus korona-aikaan. Nuorten elinolot -vuosikirja 2022*, 179-196. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, Valtion nuorisoneuvosto.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/145465/URN_ISBN_978-952-343-937-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Nokso-Koivisto, Inka (2019). Uhrien kokemuksia viharikoksista Suomessa vuosina 2014-2018.

Rikosuhripäivystyksen ja Uskot-järjestön julkaisu

<https://www.riku.fi/binary/file/-/id/79/fid/2140/>

Norton, Aaron T. ja Herek, Gregory M. 2013. Heterosexuals' Attitudes Toward Transgender People: Findings from a National Probability Sample of U.S. Adults. *Sex Roles*. Volume 68 issues 11-12, 738-753.

https://www.researchgate.net/publication/237191337_Heterosexuals'_Attitudes_Toward_Transgender_People_Findings_from_a_National_Probability_Sample_of_US_Adults

Nuutila Ari-Matti – Nuotio Kimmo (2009). Sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan, s. 247–278 teoksessa *Rikosoikeus*, Lappi-Seppälä, Tapio (toim.) – Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio Ilkka

Oikeusministeriö (2019). Against hate –hankkeen suosituksia viharikosten ja vihapuheen vastaiseen työhön <https://yhdenvertaisuus.fi/documents/5232670/13949561/Against+Hate+-hankkeen+suositukset+-+FI/58f4e479-001c-daed-0e8d-a60375886602/Against+Hate+-hankkeen+suositukset+-+FI.pdf?t=1574937464000>

Pihlajamaa, Matti (toim.) (2021). Kohti sateenkaariystävällisempää Suomea; Tilannearvio seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta Suomessa 2021. Oikeusministeriön julkaisu ja 2021:26 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163566/OM_2021_26_SO.pdf

Politie. Melden of aangifte doen bij Roze in Blauw. Sivu Hollannin poliisin kotisivustolla. <https://www.politie.nl/informatie/melden-of-aangifte-doen-bij-roze-in-blauw.html>

Poliisihallitus (2023a). Epäillyn viharikoksen tai sellaisia piirteitä sisältävän rikoksen tunnistaminen, tutkinta sekä kirjaaminen poliisitoiminnassa. Poliisihallituksen ohje POL-2023-127636

<https://poliisi.fi/documents/25235045/138938434/POL-2023-127636,+27.11.2023,+Epa%CC%88illyn+viharikoksen+tai+sellaisia+piirteita%CC%88+sisa%CC%88lta%CC%88va%CC%88n+rikoksen+tunnistaminen,+tutkinta+seka%CC%88+kirjaaminen+poliisitoiminnassa.pdf/ae2f7e0c-363e-ff86-482e-8238b83714b4/POL-2023-127636,+27.11.2023,+Epa%CC%88illyn+viharikoksen+tai+sellaisia+piirteita%CC%88+sisa%CC%88lta%CC%88va%CC%88n+rikoksen+tunnistaminen,+tutkinta+seka%CC%88+kirjaaminen+poliisitoiminnassa.pdf?t=1701681965864>

Poliisihallitus (2023b). Syyttäjälle ilmoitettavat rikosasiat ja pakkokeinot. Poliisihallituksen ohje POL2023-55661

<https://poliisi.fi/documents/25235045/138938434/POL-2023-55661,+03.11.2023,+Syytta%CC%88ja%CC%88lle+ilmoitettavat+rikosasiat+ja+pakkokeinot.pdf/5f31acdf-ed01-6f89-cc7b-748aa3c053c3/POL-2023-55661,+03.11.2023,+Syytta%CC%88ja%CC%88lle+ilmoitettavat+rikosasiat+ja+pakkokeinot.pdf?t=1700041089960>

Poliisihallitus (2023c). Esitutinnan priorisointi ja päätöksenteko. Poliisihallituksen ohje POL-2023-68548

<https://poliisi.fi/documents/25235045/138938434/POL-2023-68548+19.10.2023+Esitutinnan+priorisointi+ja+pa%CC%88a%CC%88to%CC%88ksenteko.pdf/d94ceff1-5201-45ad-1334-ae5001b3755e/POL-2023-68548+19.10.2023+Esitutinnan+priorisointi+ja+pa%CC%88a%CC%88to%CC%88ksenteko.pdf?t=1698326296778>

Rantamäki, Annika (2022). Trauma ja traumainformoitu kohtaaminen poliisityössä. Poliisiammattikorkeakoulun opinnäytetyö.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/754446/ON_Rantam%E4ki.pdf?sequence=2

Rauta, Jenita (2020). Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2019. Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 35

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/345708/Polamk_katsaus_16_Viharikos_B5_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Rauta, Jenita (2024). Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2023. Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 38

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/866764/Polamk_katsauksia_38.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Repo, Juuso & Poskiparta, Elisa & Herkama, Sanna, Salmivalli, Christina (2020) Koululaisten koronakevät - tutkimuksen tulokset (Power BI -tiedosto). Turun yliopisto 2020. <https://bit.ly/koronakevat>

Rikoslaki 39/1889

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>

Saloheimo, Anukatariina (2021). Sukupuolivähemmistöjen kohtaaminen työelämässä 2015-2020 - Kyselytutkimuksen raportti. Dreamwear Club DwC ry, Isio ry Transfeminiinit ry, Translasten ja nuorten perheet ry, Trans ry, Trasek ry, Setan sukupuolen moninaisuuden toimikunta.

https://www.dreamwearclub.net/files/ugd/ee66a1_9cba7ebb571045d6b1e768c2e16a7a89.pdf

Sares-Jäske, Laura, Czimbalmos, Mercedesz, Majlander, Satu, Siukola, Reetta, Klemetti, Reija, Luopa, Pauliina, Lehtonen, Jukka (2023). Gendered Differences in Experiences of Bullying and Mental Health Among Transgender and Cisgender Youth. *Journal of Youth and Adolescence*, 52(8), 1531–1548.

<https://doi.org/10.1007/s10964-023-01786-7>

Seta (2023a). Yhteislausunto – hyökkäykset ja vihapuhe sateenkaari-ihmisiä kohtaan saatava loppumaan, 26 June 2023.

<https://seta.fi/2023/06/26/yhteislausunto-hyokkaykset-ja-vihapuhe-sateenkaari-ihmisia-kohtaan-saatava-loppumaan/>

Seta (2023b). Pride ja vihatteot - Pride-tapahtumiin kohdistuneet vihatteot Suomessa 2023

<https://setary.sharepoint.com/Setafitiedostoalue/Forms/AllItems.aspx?id=%2FSetafitiedostoalue%2FRaportit%20ja%20selvitykset%2FPride%2Dtapahtumiin%20kohdistuneet%20vihateot%20Suomessa%202023%2Epdf&parent=%2FSetafitiedostoalue%2FRaportit%20ja%20selvitykset&p=true&ga=1>

Tasa-arvovaltuutettu (2022). Tasa-arvovaltuutetun kertomus Eduskunnalle 2022

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kertomus/Documents/K_1+2022.pdf

Telakivi, Lotte 2019 Sukupuolivähemmistöön kuuluvat nuoret ja väkivalta. Riku 3/2019 10-11
https://www.riku.fi/content/uploads/2019/11/RIKU_3_19.pdf

TGEU (2024). Trans murder monitoring. Verkkosivu.
<https://www.tgeu.org/trans-murder-monitoring/>

The Yogyakarta Principles (2017). The Yogyakarta Principles plus 10. Additional Principles and State Obligations on the Application of International Human Rights Law in Relation to Sexual Orientation, Gender Identity, Gender Expression and Sex Characteristics to Complement the Yogyakarta Principles As adopted on 10 November 2017, Geneva

https://yogyakartaprinciples.org/wp-content/uploads/2017/11/A5_yogyakartaWEB-2.pdf

The Yogyakarta Principles (2020). The Yogyakarta Principles . Principle 5. The Right to Security of the Person

<https://yogyakartaprinciples.org/principle-5/>

THL. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt ja väkivalta. Verkkosivu.
<https://thl.fi/aiheet/vakivalta/eri-ryhmat-ja-vakivalta/sukupuoli-ja-seksuaalivahemmistot-ja-vakivalta>

Työsopimuslaki 55/2001
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20010055>

Työturvallisuuslaki 738/2002
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020738>

CCPR (2021). Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. UN Human Rights Committee. (CCPR/C/FIN/CO/7).

<https://um.fi/documents/35732/0/Concluding+observations+on+the+seventh+periodic+report+of+Finland.pdf/4576c4b6-9811-4083-053a-de3bdbbd94b7?t=1640775760103>

Valtioneuvosto (1993). Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi. HE 94/1993

<https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/1993/19930094>

Valtion virkamieslaki 750/1994

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940750>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2022). Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomus eduskunnalle 2022.

Eduskuntatunnus: K 7/2022 vp

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kertomus/Documents/K_7+2022.pdf

YK (2023). YK:n yleismaailmallinen määräaikaistarkastelu 2022 (A/HRC/WG.6/41/L). Ihmisoikeusneuvosto 52. istunto 27. helmikuuta–31. maaliskuuta 2023. Esityslistan kohta 6. Yleismaailmallinen määräaikaistarkastelu. Suomi.

https://um.fi/documents/35732/0/YK_suomi.pdf/ac2ac4ec-4b1a-f5ca-7564-7ca8db1a0c50?t=1698046141094

Liite. Perustietoa sukupuolen moninaisuudesta

Cisihminen = ihminen, joka on sukupuolestaan samaa mieltä kättilön kanssa, jolla ei ollut ongelmia määrittää lapsen sukupuolta kehonpiirteiden perusteella

Transihminen = ihminen, joka on sukupuolestaan eri mieltä kättilön kanssa

Transsukupuolinen = mies tai nainen, joka on sukupuolestaan eri mieltä kättilön kanssa

Transnainen = ulkoisesti maskuliiniseen kehoon syntynyt nainen

Transmies = ulkoisesti feminiiniseen kehoon syntynyt mies

Transtaustainen mies/nainen = henkilö, joka elää kokemuksensa mukaisen sukupuolen elämää niin, että sukupuolen korjaukseen ja juridiseen vahvistamiseen liittyvät asiat ovat jääneet menneisyyteen

Ei-binääri / muunsukupuolinen = kattokäsite kaikille, jotka eivät ole selkeästi miehiä eivätkä naisia

Sukupuoleton = ei mies eikä nainen kehosta riippumatta

Sukupuolijoustava = sukupuolikokemus voi vaihdella

Transvestiitti = kokee tarvetta eläytyä ”toiseen” sukupuoleen, mutta on ainakin jossain määrin sinut myös syntymässä määritetyn sukupuolen kanssa

Lisäksi ihminen voi olla **intersukupuolinen**, jolloin hänen synnynnäiset biologiset ominaisuutensa, kuten kromosomit, sukuelimet tai hormonitoiminta, eivät ole selkeästi mies- tai naistyyppisiä.

Transihmisiä ja intersukupuolisia kutsutaan **sukupuolivähemmistöihin** kuuluviksi. Heidän arvioitu määränsä riippuu lähteestä, mutta yleisesti heitä arvioidaan olevan muutaman prosentin osuus väestöstä.

Transihmisellä voi olla näiden lisäksi erityinen nimi omalle identiteetilleen. Transnainen ja -mies haluavat yleensä itseään kutsuttavan vain naiseksi ja mieheksi. Ei-binäärejä identiteettikäsitteitä on kymmeniä. Niitä kaikkia ei ole tarpeen opetella – riittää, että kunnioittaa ihmisen omaa ilmoitusta identiteetistään. Jos on virantoimituksen kannalta välttämätöntä, voi tiedustella, mitä se identiteetti hänen kohdallaan merkitsee.

Sukupuolivähemmistöön kuuluvaksi ei ”ryhdytä”, vaan kyse on ihmisen perustavanlaatuisesta ja ilmeisesti synnynnäisestä ominaisuudesta - vähän kuin vasenkätisyys.

Ihmisen sukupuoli ei välttämättä näy päällepäin. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvan identiteetti ei selviä hänen henkilötiedoistaan, jos hän ei ole tehnyt juridista sukupuolen vahvistusta - muille kuin miehille tai naisille ei ole edes olemassa identiteettiä vastaavaa juridista sukupuolta. Nimi voi olla miehille tai naisille sukupuolitettu tai sukupuolineutraali, tai näiden yhdistelmä riippumatta juridisesta sukupuolesta.